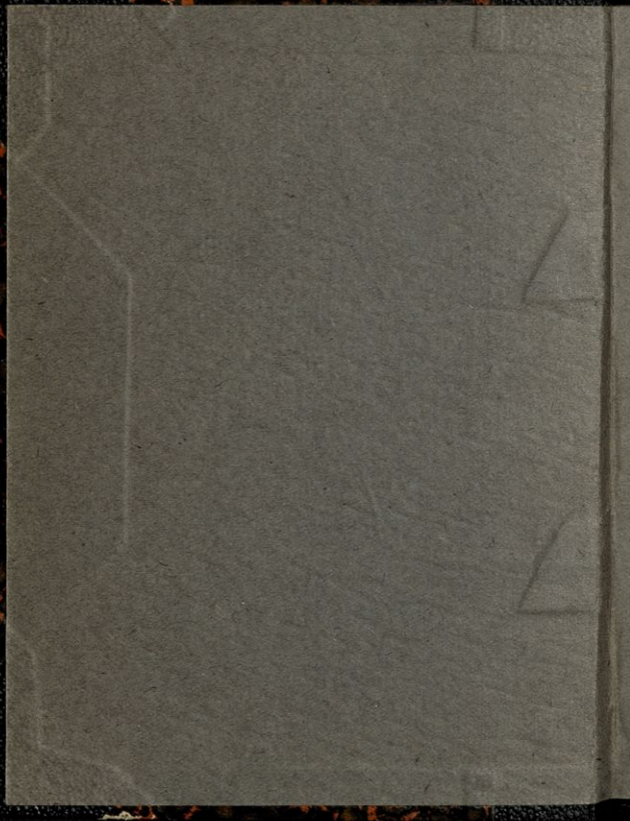

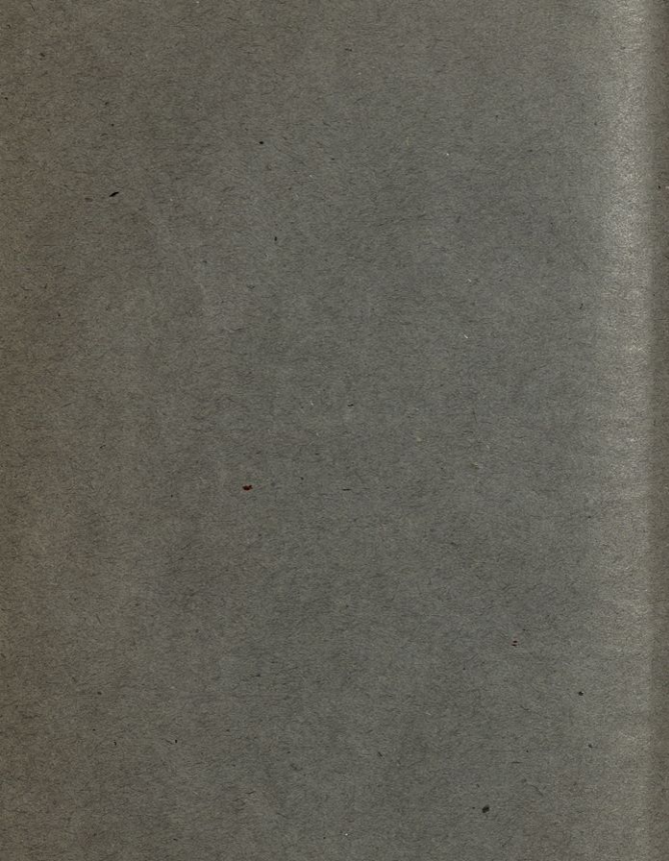
II

73 28.877

9

DIJAK V LUNI.

SATIRIČNA NOVELETA.

SPISAL

H. G.

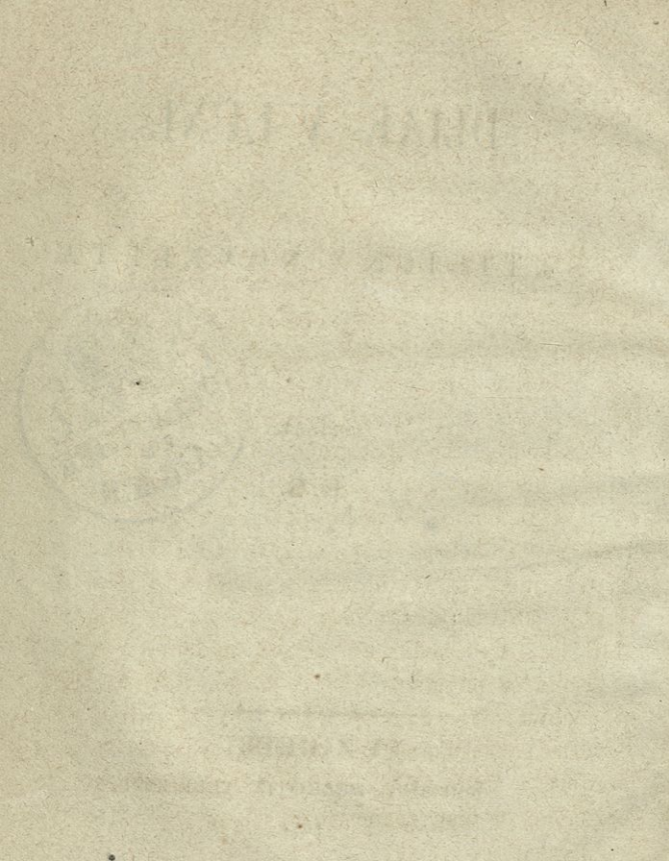

V ZAGREBU

NATISNIL DRAGOTIN ALBRECHT

1871.

I.

„Dovolite mi gospod Rojin, ako k časti svojega spola rečem: da gospodične čedno in jako občutljivo pišejo, akoravno se nobena latinskega ne uči; v današnjem času je treba le na to gledati, kako da se naša mladina krasnemu spolu prikupi in si ga priljubljenega stori. Kedo je še videl zaljubljiva pisma v latinskem jeziku pisana, kedo bi svoja čutila, koja nam je narava vsakemu posebej podarila, in jih kolikor že različila, v družem jeziku opisoval in z njimi svoje serčne bolesti ohlajeval?!“

„Ti imaš zdravo misel, Špehajnika“, pravi Rojinka, „jaz tudi nikdar ne privolim, da bi si moj sin Matejec s timi bedarijemi glavo belil.“

Rojin se po mnogih nasvetih ne odloči ni temu, ni unemu.

„Da se nekaka sprava doseže, prijatelji in prijateljice, v vaših svetih, čem jaz moža poklicati, ki je znajden v vseh znanostih.“

„O,“ pravi Špehajinka, „možje, v vseh vedah izurjeni, ne čakajo sedaj-le doma; oni posedaje le tam, kjer je veliko obedi in pitja, tamo imajo priložnost, svoje glave izpraznjevati in si vence viti, kjer je že vse jedi in pijače omamljeno!“

Vsa družba se preplaši, videč Rojina hasno klobuk vzeti in se pognati skozi poluodperta vrata. Špehajinka se ponosno ogleduje in pokašljava, češ: jaz sem ga vendar v kožji rog ugnala. Rojinka si roki mane samega veselja, da le njenin sinček, še le trinajst let star, doma ostane. Se ve, reviče je jelo še le pred tremi leti razločno govoriti, varno hoditi in svoj sosedni svet spoznavati!

„Na vse triplje sem uganjala varučko, ja nič z Matejcem govoriti,“ se ponaša Rojinka, „ja zvestno paziti nanj ga; lejte, moj pa če kar na široki svet ž njim!“

„Otroci, jo zastavi Špehajinka, ki koj z majhnega bebljati morajo, si usta razvlečejo, da človek tacega reveža pogledati ne sme; le Gregačevega poglejte, take usta ima, kakor bi mu jih s kolom naredil.“

„E, kokoši in purana se mora vsako dete nava-

diti, da ne plane od mize, kadar je kaj enacega na njej," pristavi Medenec.

„Jaz mu kar dimnikarja pokažem, kedar ga čem upokojiti," pravi Boštinka, „ni tega, pa berača z mauhami navskriž. Kaj bi le, če se preje navadi strahu, bolj je korajžen, saj nam korenjaških fantov manjka.“

Marsikedo, nazočih gostov bi še navedil svojo odrejo, ako bi ne stopil Rojinov učen povabljenec serdit v stanico. Ženice kar naprej priznajo temu gospodu veliko modrost, čakati pa vendar hočejo, kako jih bode visok učenjak o njihovi piškaloosti prepričal.

„Ko je dal macedonski kralj Filip svojega sina Aleksandra Velikega," prične učen Leon sredi sobe stoječ, „slavnemu Aristotelu v odrejo, se je štel naj-srečnejega: akoravno: non cuivis homini contingit adire Corinthum, vendar pravi veleučeni, neprecenljivi Aristotel: da je človeška duša vsa po vsem telesu, nedeljiva po simpatetični zvezi, ki jo imenujemo —“

„Ne zamerite gospod," ga praša Rojinka, „je li res latinski jezik neogibno potreben?“

„Pusti ga no," jo zaverne Špehajinka, „saj vidiš da sam sebi govori, če ne blede tudi vmes!“

„Ja,“ odgovori Leon, „qui bene distinguit, bene docet, v dvojem pomenu je latinski jezik potreben.“

„Ha, ha, ha,“ se zakrohota cela družba, „vsi se moremo latinskega naučiti, če le ta norec med nami ostane.“

„Pervič, latinski jezik je potreben, da razumimo velike latinske pisatelje, katere so pa modri možje že davno pozabili. Drugič, da bi vsak razumil, kaj se nam v cerkvi pri maši prebira.“

„To pa to, nekaj pameti ima še,“ šepetne drug drugemu.

Za mirnega, a od ptujih mnenj in izrekov od visnega Rojina je bilo s tem dosti rečenega; star latinski mož je dejal, in to velja.

V vsem se Leon nobenomu ne prikupi, osobito pak Špehajnki ne, ki ima vedno zadnjo besedo:

„Vse znanosti in umetnije gojijo samo revolucijo in punte, brez katerih nobena država ni bila ter ne bode. Nas Kranjcev še ni nič tega strupa zadelo, namreč ved in umetnosti, zato smo pa mirni in pokorni, da je kaj. Cesar so nas še zmeraj pohvalili.“

„Če bi jaz kaj zvetoval,“ pravi Mlakužar, „bi dejal, da je zvezdoslovje najpametnejša učenost.“

„Jaz pa zgodovino pred vsemi čislam, ki mi kake pripovedi o srečni ljubezni pripoveduje,“ reče Boštinka.

Eden hvali to, drugi uno vedo, med tem ko Špehajka temeljito dokaže, da mlad fant ničesar drugega ne potrebuje, kakor lahkega plesa in priljubljenosti z ženskami, to so najvišje učenosti.

Rojinka se malo briga za nasvete; Matejec je le njezin, ona je mati, njena mora veljati.

„Dečkotu se možgani zmešajo od samih imen učenosti, katerih bi se moral moj sinek poprijeti; ta ne bo pela, veš ti Rojin, nikakor ne, otroka mi po vsej sili zbegate; umre naj ti, boš pa imel!“

„Zadnjič govorim,“ zadoni Leon, „tole vam naravnost rečem: nikdar ni človek smešnji, kakor takrat, kadar se s tacimi reči peča, ki ga nič ne brigajo. Le učite se naravoslovja, fizike, kar so med nas neverni, bezbožni ljudje zasejali! Prepustimo državljansko znanost gospem in gospodičnam, katere se s tem, kar se po ptujih dvorih počne, bolj pečajo, kakor se svojimi lastnimi zadevami in dolžnostimi. To je pri nas še jako dobro, da se možje za kaj tacega ne brigajo. Zvezdoslovje, to je meni

peto kolo! Kateri pametni človek se ravna po planetih in spreminu lune, čemu treba vedeti, kedaj se ta ali ona zvezda prikaže? Kedaj se je kaj posebnega zgodilo, postavim: katerega dne se je princ ili princezna rodil, kedaj je ta ali uni cesar umerl, na kateri dan ta svetnik ali svetnica pride, to in več družega nam povedo pratike, katere modri možje izdajajo. O zemljepisji molčimo, ker vsak ve, koliko oralov ima, pri katerem štoru je meja. Naša dežela je majhna, in velika za nas vsak ve, kje je doma; češ iz Ljubljane v Teržič popotovati, ti ne treba po čertah, katere so bedaki po nebesu prevlekli, ravnati se!“

„Oho,“ ga zaverne Rojin, „jaz grem tudi v Terst!“

„Jaz pa v Maribor,“ pristavi Medenec, „po vino.“

„Moj sin študira v Zagrebu,“ reče Bošte, „moram tudi sam k njemu včasih. Pravi mi, da bi morali vsi, kar nas je južnih Slovanov le eno kraljevino imeti, in to bi bilo jako zemlje!“

„Kaj? kaj kvasiš? to imaš, kar imaš, zadovoljen bodi, da imaš, drugim pa pusti, kar imajo, to so sanjarije! — — Vse drugo vam skratka naznačim: siromaško ljudstvo je za delo in uk, ono mora

mestnim ljudem vstrezati; kmet nam: orje, seje, žanje in spravlja; kaj čete še družega?"

Nazoči, kolikor že premožni Kranjci, se tacih nasvetov ne branijo kaj, saj jim velja: trebuh blagostanje, postelj dežela!

„Idi, idi, da ga preje zasačiva, dobro mu deva, revež si z učenjem glavo razkolje.“

„Zbegun,“ odgovori Jože, „kaj velja, da ga mi-dva v velike zadrege spraviva!“

„Pravo prijatelj, jaz sem s teboj; pa kako?“

„O, za tacega neokretneža ne treba veliko pripravil. Jaz bi to le storil: danas je našega sošolca Milkota god.“

„I kaj potom?“

„Milko ima tri sestrice, veš, vse so izurjene, kakor koleščeki.“

„Dobro, dobro; Milkotove sestre morajo pa še drugih povabiti, da jih je več!“

„To tudi jaz menim. Zvečer se snidemo pri Milkotu, drugo pozneje.“

Že se bližata Matejevemu stanovanju med pogovorom; vsak še premišlja, kaj bi bilo najzapletnejega, kar bi zvečer v omenjeni družbi osnovali.

„Zbegun, stopi ti naprej!“

„O, njih učenost!“ ga pozdravi Jože.

„Vaša književna milost; koliko čerk spravite na čelo?“ mu nagaja Zbegun.

Matej se še zmeni ne za ta ropotuljasta človeka, on le dogmatiko naganja: „propterea exalterit, exaltavit“ — — eum — —

„Kaj saltavit, kedo je plesal, tvoj tintnik?“

„Pameten bodi, Zbegun, saj vidiš, da se moram učiti!“

„Saj se tudi bodeš učil; povej mi, ker smo ravno pri dogmatiki: je imel prvi človek popek?“

„Ja.“

„Ti si bedak!“

„Jaz ti pa nekaj družega razložim, Matej,“ pravi Jože. „Kaj je ljubezen?“

„Tretja keršanska čednost; sv. Pavel pravi:“ —

„No, no, saj nama ne treba pridigavati; ljubezen je: vse, pa nič, me razumiš?“

„Ti ne znaš tega razkladati,“ ga zaverne Zbegun; ljubezen je: pipa v praznem sodu; zmeraj odperaš in pričakuješ sladke pijače, slednjič si izruješ pipo, in spoznaš, da je prazen sod.“

„Zbegun, ti moraš ravno nasprotno reči; pa, pustiva ga, saj vidiš, da še ni čez tri čednosti prišel!“

„Nisva ti še povedala, po kaj sva prišla. Za jutri imamo veliko nalogo, veš Matej; to čemo danas zvečer pri Milkotu skup delati, da je preje skončana, pridi ob osmih tje, midva sva otorej tudi tam. Zdravo!“

„Pridem, pridem,“ se zahvaljuje Matej.

„Ga vidiš Jože, unega le gizdalina, obedva čevlja ima na eno stran zvernena.“

„Na levo, zakaj le tako?“

„Ne veš, kaj ima človek na levi strani?“

„Lej ga zlodja, serce!“

„In to ravno mu tako teža dela, veš; zaljubljen je, da je kaj!“

„Lej, lej, še v čevlje ljubezen pride; če ravno ne to, terpeti pa le morajo.“

„Se nisi ljubil, Jožek?“

„Jaz ljubil! nikdar, pa tudi nečem; ne veš, da sem reven, par čevljev celo leto nosim; zaljubljen bi jih samo en mesec, pa še tiste na vse vetre zveržene.“

„O, to moraš ti poskusiti; tako bodeš v tem stanu srečen, da ne veš, imaš en čevljev, ali dva; na kakovosti čevlja ti še ležeče ne bode, imej obleko, kakoršno češ, sam ne čutiš tega, dobro, ljudem pa tako ne moreš nikdar všečiti!“

„Poslušaj me Zbegun, jaz ti matematično dokazem nemogočnost svojega ljubovanja.“

„Saj ne moreš nikamor pisati, kako češ matematičke dokaze delati!“

„Idiva tu-le sem na klop; pazi! Jaz sem se pred kratkim z neko gospodično seznanil, in kolikor že, se mi priljubi in jaz jej. Ko necega popoldne, vroče je bilo, k njej pridem, spotjen, me prične oštevati. Kako si upaš ti k meni priti v tacem smeradu, kako si zamazan, zanemarjen v obleki in obnašanji! Nimeš več srajc, ko eno, robca še nisem nobenoga pri tebi videla; lasje ti stoje, kot meršnikovo gnjezdo, čevlji ti že na vse strani lezejo, rujavi, kakor gola koža!

Tako me prehodi in pretiplje od vseh strani in koncev. Pomagaj si siromak!“

„In ti si molčal?!“

„Zapustil jo in se je odkrižal na veke. Se češ kakej ženski prikupiti, spolni to-le: vsak mesec čisto novo obleko, od verha do tal, vsako družega kroja in blaga, kar te najmanje 50 gl. stane; na leto 600 gl, Ljubiš od šestnajstega leta do šestdesetega, potrosiš v štirinštiridesetih letih za obleko 26.400 gl. Začniva pa še druge potrebe naštevati, neogibne važnosti ljubezni! Lasje se po novih iznajdbah prebarvujejo v černe, rujavkaste in plave, kar pa le šest mesecev ostane; enokratno za 2 gl. Zaljubljen bi si jih moral vsako pot drugače, sedaj černo, sedaj plavo, sedaj rujavo barvati, v 44. letih te stane 170 gl. — To pa še ni dosti; lasje zaljubljenega morajo biti tudi kodraste, za enkrat 60 kr. mož te iznajdbe terdi, da ostanejo dolgo kodrasti; no, kedar ima z ženskami, to je z ljubeznijo opraviti, se včasih tudi raztegnejo, reciva, vsaki mesec enkrat, v 44 letih se plača 316 gl. 80 kr. Še nekaj od las, ali, kakor se ona pomada zove: zoper kocine. Naj ti preje razložim, kedaj se ta pomada potrebuje: v tridese-

tem letu se tu ali tam, n. pr. na nosu, nepotrebne kocine prikažejo, kar je prav gerdo na zaljubljenem obrazu. Najmanj se kaj enacega prikaže dvakrat na leto; v ostalih 30 letih tedaj moraš šestdesetkrat zdravilo zoperto gerdaveš kupiti, enkrat velja 2 gl. 50 kr. za vsa leta 150 gl. Sedaj morava pa ravno naprotno preračunavati: pomoč, da kocine rastejo. Tako je ljubečemu človeku odmenjeno, Zbegun. Brez brade mladeneč je ravno toliko, kakor krava brez rogov; če jih nima, se mora prav ceno dati. No, si če, ne, mora si ljubček berke pridobiti; petdeset različnih pomad za 75 gl. privleče tu in tam kako kocino, kar se mora namah z prej omenjeno pomado pogonobiti.

V veči starosti kaj enacega narava sama podeli; pa ni ljubici kmalo všeč, pomagaj si! — Ljubav, tako lepa, mlada, si išče vedno le lepega, mladega obraza; vsakikrat daš 1 gl. 50 kr. naj je vsaki mesec, skup 792 gl. — Draga ni zadovoljna, da jej grampasto roko podajaš, mora biti bela, gladka ko žamet, 70 gl. 40 kr. za celo ljubeče življenje. Včasih se po človeku ogerci spuste, ni gladko, za ljubezen stvarjeno, proč s to obsipo, kacih 50 gl. vse zatare.

V kakoršnem položaji je ljubica, v takem se jej moraš pokazati; včasih rudeč, včasih bel, drugokrat bolj ogorel; enokratna sprememba obraza le 1 gl. 50 kr. Vsako nedeljo se gotovo ta lepotija rabi, ker se na te dni ljubice in ljubčeki skup sprehajajo, če tudi ne vedno, vendar rada in rad vsaka pokaže svojega ali svojo: lej, kako je cveteč, cveteča! 3432 gl. za to. — Ni dolgo, kar sem čul hud razgovor dveh gospodičin o smeradu iz ust.

„Veš Liza, tacega smerduha po nobeni ceni ne ljubim, kakoršen je tvoj! smerdi kakor —“

„I, saj ga jaz tudi ne, Cilka.“

Ne vem, ker nijsem tej bolesi podveržen, kolikokrat se mora to preganjati, enkrat stane 40 kr. skup kacij 35 gl. Zobje imej snažne, bele, ker opravljajo pri poljubovanji svojo nalogo; za vsak praznik si jih počedi in prihrani kacij 200 gl. za trošenje. — Naposled čaka velika bomba: pisma. A, teh pism ne piši z navadno tinto, ali morebiti še s tako, ki jo dijak večkrat dela: z biksa, ampak z tako zvano: ljubeznivo tinto, flaçon 25 kr. kar je komaj za en teden, za 44 let znese 572 gl.

„Čaki Jože, jaz vse stroške ljubezni zračunim, ti nimaš več sline.“

„Hvaležen sem ti, Zbegun!“

„Summa summarum: 32.263 gl. in 20 kr. stanejo dandanas sama sredstva ljubezni! O veliki bog, ne dopuščaj ženskih rojstev!“

„Zbegun, to je le tisto, kar se svetu skazati mora, da ga promovira za ljubečega; če je tudi ljubljén, je drugo prašanje!“

„Istina, Jože, lačni in žejni se ne moremo ljubiti.“

„Še viši stroški od gori imenovanih se morajo ljubici za enaka in viša sredstva odšteti!“

„Meglice, zlato in srebro nam dežite!“

„Tema že objemlje trudne in netrudne. Ura je polosmih, Zbegun in Jože sta že pri Milkotu. V drugi sobi kramljajo gospodične in pričakujejo, kaj jim kaj studentje novega prineso.“

„Tek, tek, tek. Matej je tu!“ zakriče vsi trije.
„Zdravstvuj, le noter!“

„Matej, si preštudiral: conjunctivus hypotheticus?“ ga praša Jože.

„Kaj pa kaj consecutio temporum? v današnji nalogi se mora soseбно to porablјati.“

„Le počekaj Zbegun, mi že ti pokažeš.“

„Da, da, ti pokažem: consecutio mulierum, pri teh se izuriš, kaj se pravi: lešnike s čelom tretí!“

„Urno delajmo nalogo, jaz se imam še zgodovine učiti,“ jih zavernjuje Matej.

„Le berzo, vsedi se Matej, jaz imam že narejeno, le vsedi se!“ veli Milko.

Spisavži Matej eno stran, plane po tintnik, misleč, da je pesek, ter polije po pisanji.

„Le z robcem posuši, da je preje“, svetuje Jože, „nimamo za take bezglavosti časa.“

Matej res pomaže in spravi robec v žep.

Med tem smukne Zbegun k gospodičnam: „Krasotice, zlatolice, ponižen poklon; dobro došle, Lidica, Milica, Idica, smo koj pri vas!“

„Gospod Zbegun, necoj moramo kako domačo igro igrati,“ pravi Lidica.

„Da, da,“ pristavi Idica, „igrajmo za zastavke!“

Matej je že nalogo preplonkal; komaj ga spravijo v drugo sobo, kjer se gospodične spogledujejo in smeјijo okornosti Matejevi.

Milica, najbolj zgovorna družica se po nasvetu Zbegunovem k Mateju prisede, česar se on jako sramuje.

„Danas je bilo jako gerdo vreme; kaj ne, da ste težko doma sedeli?“ poprašuje Milica.

„Ja.“

„Če ima človek kaj dobrega, zabavnega berila, je še že.“

„Ja.“

„Dovolite gospod, kateri roman se vam najbolj dopada?“

„Cicero.“

„Ha, ha, ha,“ se zakrohota Milko, „prijatelj, gospodična te praša, kateri spis, ki se mu roman pravi, ti je najbolj všeč?“

„Pusti ga no,“ svari Jože, „mu je samo latinsko mar.“

„Tako bi bila jaz rada ljubljena, kakor je Goethejev Faust od Jerice!“

„Našega Fausta ima dekla Jerica tudi rada.“

„Ja, saj je res,“ reče Zbegun, „vsak dan mu nese skledo soka, včasih ga tudi z verige spusti.“

Jože in Zbegun nista mogla boljšega kratkočasneža poiskati, kakor Mateja, molče zabavi celo družbo. Pa jima še ni dosti, Zbegun želi svojega sošolca, uplesnjevega knjigobebca še bolj na led spraviti in tu iz njega vso puhlost izvleči ter jo nazočim poprodati.

„Gospodične in gospodje, prosim besede! Rojsten dan našega Milkota je le enkrat v letu, le en predlog jaz stavim.“

„Ta je?“ ga zaderžuje vse.

„Igra z zastavkami.“

„To bodo poljubčeki dežili!“ šepne Milica Idici.

„Dobro, dobro, gospod Zbegun; pa kaj in kedaj se mora zastavljati?“ sprašujeta Jože in Milko.

Kakor na zid pribit, sloni Matej med tem germečim veseljem in radovednostjo. Ubožček, še v takem položaji jim je v smeh in zasmeh.

„To je takole:“ predrami Zbegun družbo iz zamolcline, „vsak mora u abc. redu eno ime ženskega spola, na „la“ končече izreči; kedor urno in pravo ne izreče, se kaznuje, kakor najmlajša gospodična zapove.“

„Jaz začmem,“ pravi Idica, „Angela.“

„Jože: „Barbela.““

„No, Matej!“ ga sili Milica.

„Caesarella.“

„Si zapadel, kje je tako žensko ime!“ se huduje Zbegun.

„Alo, Lidica, kaj mora storiti ta novorojena Caesarella?“ praša Milko.

„Naj nam kakošno pesem zapoje!“

Nesrečni Matej! nikoli še nisi pel, in skor tudi ne peti slišal, nego v cerkvi. Kaj bi pel? si misli, iz Ovida kako metamorfozo; pa s tem ni nič, saj ga ne umejo!

„Bodi no, kakor lipov bog,“ ga kara Jože, „zapoj svojo najljubšo!“

Matej se poti, kakor debel pacek na ražnu. Videč, da ni brez petja obstanka, vstane, se oberne v kot in obriše; se zopet oberne, ter prične:

„Pridi molit, o kristjan!“

„Ha, ha, ha,“ se smeji Zbegun, „saj si hudič, pa kristjane k molitvi kličeš; poglej se no, čisto čern si!“

Družba smeha ne vidi, kedaj se Matej izmuzne iz sobe.

„Še jutri imamo dosti smeha;“ pravi Idica, „kaj ne Milica, da se bode desetkrat ložje šivalo, kakor navadno?“

„Priatelj in prijateljice, lahko noč, brez zamere: drugokrat bo še že drugače. Taki-le smo pod šolsko odejo!“ S tem se Jože in Zbegun poslovita in odideta. —

Marsikako so še gospodične o tem ali unem rekle: ta je predolzega obraza, uni prezmeršenih las, tretji prevelicih ust itd. potem, ko so vsi pošli. A, glede tacih in enacih greškov v slovarji lepote, se nam še zmeraj tu ali tam jarem na vrat obesi.

„Jože, ti si necoj jako malo govoril, se ti mar družčina ni dopadla, ali kaj?“

„Pusti me, brate!“ zaverne Zbeguna.

„Kaj pa, če bi jaz uganil, e?“

„Ti si norčav!“

„Kako so zaljubljeni ljudje pametni, modri; veš kaj, v naš altar te moramo postaviti, sv. Ahac že vse zobe kaže.“

Jože ne čerhne ne bele, ne černe. Marsikak kamen becneta na ulici, kar Zbegun prav rokomauzarsko preklinja.

„Kako ima Lidica lepe oči!“ prične Jože.

„A, toraj; dominus Lydae aperuit cor?!“ v Lidično serce si zlezel?“

„Ali pa ona v moje. — O dragi moj Zbegun, to ti je sladkost; to se vlažuje moje, doslej same vsakdanje puhlobe zamolklo serce! O ročica, o nosek, cveteči obrazek, ustna, o je!“

To izgovarjaje, se omahuje, kakor cvetica s tanko in dolgo bilko, pa debelo glavico.

„Jože, idi spat, idi; jutri imamo Horaca, ta te že zboljša, saj o ljubezni tudi govori.“

Rojinka si ves čas, od kar ni Mateja doma, jezik brusi nad mirnim, poterpežljivim Rojinom. Na počitnice ga oče ne jemlje, ravno zaradi praznega besedovanja maternega. Tudi pogostega dopisovanja mu ne pripusti Rojin, razun sporočil važnih dogodjajev, kar se le njemu samemu naznani; včasih jej objavi obseg pisma.

Taka sreča ni Rojina zadela, kar je oče. Ne ve,

kam bi se dejal, sedaj tu, sedaj tam, pa le ni kjer ne more ostati.

Premišljuje, kako bi se najprej znosil, prav možko se postavil; kajti to mu je videti na obrazu in obnašanji: le zgerbanči čelo, zviije z nosom, pogleduje serpo, mirno, prilizljivo; vije roki, kakor bi se htel maščevati, pa se zopet umiri.

„Neža, pokličī mater, le ročno!“

Na to pobere na mizi ležeće pismo, jo še enkrat pregleda in presodi, kar se vstavi na sredi sobe.

„Tu imaš,“ zarenči nad Rojinko, „stara klepetulja! Vidiš, kaj je z najnim sinom, tu-le poglej!“

Rojinka straha popade pismo ter bere: „Es sub tegmine mortali immortalis.“

— — — — —

„Kaj češ s tem, moj dragi, jaz prav nič ne umim?“

„To ti je napredak Matejā v latinskem, zoper kar si tako divje jauskala! Spoznaš sedaj nespametne namere, glede odreje in šolanja, vas neolikanih žen?? — Pa le počakaj, jaz ti moram še vse razločiti, kaj da je. Izmed vseh študentov v osmi šoli so našega Mateja izbrali, ki je govor naredil

v latinskem jeziku na necega že mertvega profesora. To ni, ljuba moja, majhna čast za najn. Poslušaj, kako je bistrih misli:

*„Neumerli počivaj
V grobu umerlem!
Tebe neumerlega
Zemlja umerla pokriva.*

*Tvoja neumerla dela
Vedno umerlim nam sijejo;
Ti iz umerlega stvarjal
Neumerlo svetu umerlemu!*

*Kličemo umerli mi,
Tudi z neumerlimi vred:
Slava neumerlemu Tebi
Vsmerti nam nisi umerl!“*

„I, to pa res ni v en dan; tolikokrat je umerl profesor, pa je vendar še neumerl!“

„Poslušaj, kaj še naprej piše:

„Učim se v tej šoli tudi govorništva, kar mi prav od rok gre. V drugem polletji se bomo pa misliti učili, kakor so gospod direktor rekli.““

„Lej, kak učenjak postane, na Kranjskem mu ga ne bo para!“

„Rojin, veš kaj mu sedaj odpiševa: naj se le pridno uči govoriti, izvolili ga bomo med tiste gospode, ki gredo na Dunaj govorit pred samega cesarja; misliti se še že pozneje nauči! Spoznaš, da je vse eno dobro, ker ga nisem kot otroka pustila veliko govoriti?!“

„Pametna je ta! če bo manj mislil, več bo opravil na Dunaji; to čem posebno paudarjati v pismu.“

~~~~~

Učeni ljudje pravijo, da se ženska v moškega, ki ga prvič vidi, v petih minutah zaljubi, ali pa nikdar. Če že ravno ni tako kratek čas vedno se porodivši ljubezni odločen, to je istina, da se je Lidica v Jožeta odmah zaljubila; zakaj se Jože vanjo zaljubi, toga ne vzroči Lidična ljubav, najberže zaradi tega, ker sta skup sedela.

„O moj bog, kam sem zašla!“ zdihne Lidica, „kje je mir, kje nekdanje sladko življenje. Upa nimam, da me ljubi, ni mi še čertice pisal, pa je že dva cela dneva! O ljubezen, ljubezen, kako gram-pasta, kako bodeča si ti!“

„Lidika,“ jo zdrami hišna s kervavega terpljenja,

„nekdo vas čaka, jaz ga nič ne poznam; pravi, da vam ima nekaj oddati!“

Kakor na izrek odrešenja, plane Lidica kviško. „Kje je pa, kje, kedo je?“

„Neče gori iti, sem ga že tako prosila; pravi, on mora le z vami govoriti.“

„Fräulein Lyda“, se oglasi nekdo v veži.

„Jaz sem, kaj bi radi?“ popraša s tresočim glasom.

Ptujec seže v žep, se vstopi malo pod stopnice, ter jej odda rudečkast list.

II.

Rojin umre še tisto leto. Zapusti mnogo premoženja v novcih in posestvu, lahko shajajo še ostali trije: Rojinka, Matej in njegova sestra. Rojinka ima že pet križev na herptu. — Ljubezen je, kakor ostreljena divjina, se z vsemi močmi bojujoč za življenje in ozdravljenje, tako dolgo, da se slednjič s takim bojem v jamo zverne. Rojinka tudi jame u tem ognji še enkrat blesti, se po novem življenji dvigajoč. Vdovin stan je tolikim burnim napadom razstavljen, kakor dekliški v najživejših letih. Rojinka, se velikim gospodom izognivši v ženitbi, si izvoli nekega mladega posla za svojo boljšo stran.

Matej se zadnje leto šola na latinskih šolah, tudi že teko zadnje ure. Mati ga vsaki dan pričakuje. Ko se Matej z vsem, kar mu more šola dati, preskerbi, jo pobaše domu.

„No, Matej,“ pravi necega dne mati, „nabral si si učenosti, kolikor jo največi učenjak nositi more;

znaš se zraven tega prav gosposko vesti, s tem se povsod prikupiš. Najprej se moraš stricu Kožlakarji pokazati!“

„Ja, kar sedaj-le zletim, kaj ne da!“

„Saj ne pravim tega; šarec te popelje in Lovro. Opravi se, med tem ti priporočilo napišem, da ne planeš pred strica, kakor iz megle!“

Pismo mati kmalo skonča, a Matej se še za odhod ne pripravi, ostane dva dni doma.

Kakor se petelin med putami ponaša, jih semtertje vodeč in berskajoč, ravno tako postopa, nadepolni, izučeni Matej po Rojinovem pohištvu. Tu manjka tega, tamo kaj družega, sedaj popravlja to, sedaj uno.

„Gospod Matejuš,“ ga strahoma pokliče kočijaž, „voz je že pripravljen, pismo tudi v kočiji.“

Matej se spravi v staro, rujavo, velikansko kočijo, narejeno v pervej dobi kočijskega postanka. Kožlokar že oddaleč zagleda novega gosta; Lovro ga z rokavom kasmate suknje odergne in se mu globoko prikloni, ko se pripravljala stopiti pred strica; pride mu že nasproti.

„Visokoučeni, visokoblagородni, prežlahtni gospod stric Kožlakar, imam čast se vam pokloniti in vas obiskati, kot na latinskih šolah izšolan žlahtnik, vaš pokoren vnuk, Matej Rojin! — —“

„Dokončaj že enkrat to šolsko operacijo,“ zaren-tači Kožlakar, „tvoji pokloni so, kakor bi jih s popirja bral; moraš svojo šolsko učenost pozabiti, to te v olikani družbi sramotnega dela!“

Kakor Edip na uprašanje sfiukse, stoji Matej.

„Prežlahtni gospod stric, pogledjte vsaj moja spri-čevala!“

„Veš, škoda za denarje, katere so tvoji starši zato izdajali, da se ti je glava zmešala! Meni je prav žal za toliko lepega časa, ki bi ga za kaj bolj-šega lahko porabil; spoznam, da si se jako trudil, a svoji deželi za nikako porabo. Na Slovensko si nam deset Rimljanov prinesel, družega nič. Veš, kaj se je s Trojo zgodilo, znano ti je do pičice, kaka bitka osoda je zadela Kartago: kaj se v naši do-movini godi, nimaš ne duha ne sluha! Na vsa usta kramljaš latinsko in druge jezike, a slovenskega ne razumiš. Kar se pa tvojega spisa „Kopatos“ tiče, ti svetujem: sežgi, prej, ko ti je mogoče; vzemi

domačo knjigo v roke, idi med družbo, s tem nam koristiš, vsa Slovenija ti bode hvaležna!“

Ako bi bil Matej takrat koj spregledal in se po svetu obernal, ko se je porodil, gotovo bi ne bil tako osupnen, kakor sedaj pred poštenim stricem.

„Vzemi to-le slovensko knjigo, uči se in preberaj, kolikor moreš po še ostalej pameti!“

K zadovolstvu Kožlakarja se Matej oberne in gre; stric za njim vrata zapre.

„Tako mi je že marsikedo pravil,“ godernja Matej, „kedor ni vedel za človeške zaklade, za srečo in blagostanje; vreme se bode že še sprevedrilo!“

Ni šarec ni Lovro se pokrepčata, pa morata že spet pod jarem.

„Kaj hudiča so se gospod razserdili?“ rohni kočijaž Lovro; same nejevolje udriha po šarcu, pol preje so doma.

„Kaj ne, da so te stric blagovoljno sprejeli; to jim je veselje!“ se hvaliska mati.

„Dajte mi jesti!“

„Kaj ti je, da si tako razskačen, te glava boli?“

„Lačen sem, jesti mi dajte!“

Rojinka že od nekdaj ve, da z učenimi gospodi

ni dobro češenj zobati; spolni mu, kar jej ukazuje. Nikoli se ni ž njim kregala, še jezila ne, tudi pri tej priložnosti se neče.

„Bog je dal, bog bo vzel,“ se tolaži, „jaz nečem zakona kaliti; rajnki, večna luč naj mu sveti! bi kaj enacega do zadnje pičice gnal.“

Pravijo, da jezen človek ne more jesti; Matej ima vendar dober tek; najpametneje je, jezo z jedjo in pijačo preganjati.

„I kaj bi pa še sedaj rad, Matejec?“ ga skerbno Rojinka popraša.

„Da me pri miru pustite!“

In res, še drugi dan ga le od strani ogleduje.

Matej si v svojih učenih zadevah red preskerbi: poišče si primerne sobe, izbere ugodnih knjig itd. Burja se malo umiri, mati ga spet sme naravnost pogledati.

„Matej, sosedina me je vabila na ženitbo, bi htel tudi ti z menoj iti, pojuternem?“

Obljubi, a ne zarad tega, dabi se po stričevem nasvetu v družini olikoval, ampak, da bi se u latin-skem in gerškem jeziku skazal. — Stara prijatelja, Zbegun in Jože, obiščeta Mateja, nekoliko iz naga-

živosti, nekoliko zarad kratkega časa in dobrega preživlja. Namenita se, Mateja bolj na posveten pot speljati in ga prestrojiti. Jože se trudi, o krasnem spolu, njegovej čarobiji in miloti mu pajčelan raztegniti; kakor bi se to učilo in naučilo! se je malo naravoslovja učil!

„Priatelj Matej, kaj ti rečeš temu-le pismu? bister si, vem, da v vsakej verstici najdeš pravo in pristojno misel, daj mi ga razložiti!“

Se nikoli ga ni kak sošolec svetu prosil, še manj pa mu pisma v pretres in razlaganje ponujal. Ponosno ga popraša:

„Kaj pa imaš tacega Jože?“

„Tu-le beri!“ mu list v roko pomakne

„„Kralj mojega serca!“

Od kar se nisva videla, edini moj! zgubljena je vsaka minuta, zgubljen vsak trenutek za-me! Vidim Te vedno pred sabo z rudečo rožico v roci, kolikor-krati sežem po njej, tolikokrat mi jo odtegneš! Edini moj Jože, moj ljubi, ne terpinči me, ne skrajšuj mi mojih ur bez Tvoje nazočnosti! Pridi, oj pridi, da se v enem poljubu zediniva, poživiva in na veke le eno življenje imava!! Lidica.““

Mateju ne gre v glavo, da se kaj takega na svetu najde; njemu ni druge nesreče na svetu, kakor dvojka. Od kod to, da se ženska na možkega oberne? popolnoma nepotrebno, čisto novo; kaj si išče ta dekle pri Jožetu, katerega Matej kot revnega, zapuščenega siromaka pozna!?

„Zakaj jej pa ne daš rožice?“ spregovori nekako ježno Matej.

„Ha, ha, ha, tu ga imaš razkladavca!“ se smeji v pest Zbegun; „le vsacemu naroči k Mateju priti v taci h zadevah, se bode ljubezen najbolj naravno pričenjala in skončevala! Saj je res, Jože, kropilo odtergaj in joj jo pod nos daj!“

Ko zvesta, da mora Matej na pir, ga zapustita ter neseta pismo drugam.

Mateju se razum nekako razširja, kajti ono pismo ni govorilo njegovej pameti o samej rožici; a, odvisnost ženske od možkega je v jako jasnih barvah obrisaña. Po Matejevih žilah se gotovo tudi navadna, človeška kri pretaka, kri, ki sedaj ali pozneje zahteva razun sebe tudi kaj družega, ki vnema in omamljuje človeka v zbegano, nemirno življenje.

Rojinka po vseh močeh sijajno opravljenega sina

pelje k piru; čern in bel, druge barve ni na njem, obraza je bledega. V najhujih stiskah svojega življenja ga ni tako grabilo in terlo, kakor predstavljanje in hvaliskanje njegove matere k piru došlim osebam. Pred vsako meršavo žensko se priklanja, vsacemu mastnemu mestnjanu podaja roko, posili. Vsede se pri mizi k mami in stricu.

„Stric,“ ga pozovi Matej drugi dan pri piru, „kje pa smo, ne slišite naše družbe? povejte jim no, da smo na Slovenskem; po sili se ponujamo ptujcu!“

„Priatelj,“ ga potegne Kožlakar k sebi, „to je pri nas jako navadno, vže zastarelo; a prestrojilo bi se še, in taka prenarodba je v tvojih rokah!“

„Bi se to moglo?“

„Moglo ali ne moglo, moralo bi se!“ ako bi se bil Matej po šolah domačega jezika toliko učil, kolikor se je ptujih, lahko bi spoznal potrebo in mogočnost take reforme; se ve da, derži se tehtnih besed gospodov profesorjev tega ili onega jezika: da je oni jezik neogibno potreben, ki ga sam uči le v tem jeziku je zagrebljena olika narodova.

„Stric, tamo-le je neki francez, slišim ga govoriti.“

„Veš zakaj govori francozki? Oni zraven je za francoze in francozko republiko vnet, akoravno je svetovalec naše dežele. Tebe tudi kmalo ta čast zadene, da se obračaš po vetru. O, to ste prave vetrici to, bog daj hudega vriša, da se vam klepetci polomijo!“

„Gospod Matej, hajdi, greva plesat!“ ga vabi Špehajka.

„Ne zamerite gospa, ne znam!“

„A, a, a, študent, pa plesati ne znate; to je otročje!“

„Ne bodi tako štorast; glej tamo same gospodične sedeti, obrni se obrni!“ ga naganja Rojinka.

Rado ali ne rado, Matej se splazi pri zidu v drugo sobo, že morebiti zato, da se ogne plesu. V babilonskem zmedenju so se gotovo bolje razumeli, kakor med to gospodsko-olikano-krasno družbo.

„Roza,“ jo nagovori Rafaela, „tebi pa ne stoji tisti-le kolarček dobro, preveč se ti vrat vidi.“

„Kje so ti kupili papa uni klobuk?“ začverči Mari, „rožico moraš bolj spredaj deti, še bolj rudečo!“

„E je, si videla včeraj Grofelovo Gertrudo, kako

je štrobonkasto hodila?! Jaz bi si sama čevljičke na špičke naredila, če bi mi jih mama ne kupili!“

„Ti ne veš kako lepega kužka so mi tetka poslali,“ se hvaliska Jozifinka, „kar iz rokice je. Sem rekla papanu, da mora pri meni spati, pa ne puste; sedaj sem pa jezna!“

„Sofka, ti imaš tako lep klobuček a la Beust, zakaj ga ne nosiš?“

Po mnogih oprašanjih, nagovorih, a nikakih odgovorih, dobi Matej priložnost.

„Vi gospodična prav govorite, ja, tako je! to je syllogism „in Brocardo“, vse eno, kakor če bi rekli: Beust je, da se nosi, gospodična imate Beusta, ergo — —“

Še ni Matej vse izpeljave končal, se vse krasotice glasno zasmeljijo besedi: Brocardo.

„Prosim poterpljenja, gospodične, se moramo porazumeti, moram svoj Brocardo razložiti!“

Še huji smeh. „Te goske neumne, vsak se da podučiti, samo ta domača perutnina ne. Jaz vam dokazem, da se svoji nevednosti smejite, poslušajte me: Kedor se pametnim rečem smeji, nima od teh nikakoga pojma, razuma; oni ne zna povedka (pre-

dikata) z osebkom (subjektom) zvezati; kedor povedka z osebkom ne zna zvezati, ne ve za drugo delovanje duha, o čimur drugi del misloslovja govori, kedor družega oddelka logike ne razumi, ne razumi nobene učenosti, kedor nikake učenosti ne ve, je ignorant! ergo —“

Konca manjka, kar ga nek pritepuh za vratom zgrabi.

„Jaz se potegnem za čast gospoj in gospodičen,“ zaupije, „katere ste vi se svojim čvekanjem hudo razžalili. Kaj, naše gospodične ignorantne, in kar še iz tega sledi?!“

„Jaz se pa za čast šole potegnem, in vseh tistih, ki so svet z učenostjo povzdignili!“

Malo preje, predno se družba razide, dobo Matej listič s pozivom, drugi dan ob desetih dopoldne na Gostelov vert priti. Vse mogočno si na to povabilo obeta:

„Morebiti se je vendar o moji učenosti kaj pozvedelo, priložnost imam, se skazati duševnokrepostnega junaka: s tem še le zumorem ovreči namišljene sodbe našega mesta o mojih napredkih!“

Preden gre na odločen kraj, popraša pri stricu, kako in kaj.

„Vnuče, to ti je „Brocardo in ignorant“ prikupil!“ se huduje Kožlakar.

Glava se Mateju ogreva, spozna, da mu gre za življenje.

„Ne boj se,“ ga tolaži stric, „pri tej priliki te išče čast, ne zamuduj se; čast je za vas učene, kakor zrak za vsacega človeka, bez katerega se ne more živeti!“

„Kako,“ plaha praša Matej, „kaj res, v tem si išče kedo časti, da me ubije?! O Sokrat, Sokrat! tudi tebe so preganjali in te v zemljo spravili, ker si jim golo resnico trobil; to tudi mene zadene!“

„Ne treba nobenoga jauskanja; mi tega ne spolniš, nikdar se mi ne prikaži!“

Česar se v šoli ni učil čez osem let, tega se tudi ne podstopuje. Je sicer o mnogih bojih čital, kjer se je veliko kervi prelilo, in se upilo, kakor deset tisoč ljudi upiti more, a, to je in je bilo le na popirji. Še takrat, ko so se v šoli reflali in kričali, se je Matej za peč skril, da bi ga ja gospod profesor ne videli in mu celo življenje prav lahko opelinili.

„Kam pa sedaj?“ si premišlja Matej, „nazaj ne smem, na levo ali desno ne morem, predno pak naprej pridem, moram lakote poginiti!“

Od strica gredoč, se derži mu po listu odmenjenega pota, pótom se u božje roke vda. Na malem hribu se mu samostanu frančiškanov tako zaljubljivo nasmehlja, da kar vanj naviše. Pred znamenjem sv. Frančiška poklekne in moli:

„Ti nebeški mestnjan, spoznavši nadloge, reve in težave tega sveta, ti, ki si pozvedel, da je pozemeljsko bogastvo le enim podeljeno, si se usmilil družih ter jih pod svoje varstvo sedanje in večne sreče vzel; pomagaj mi, da postanem ud tvojega velicega telesa!“

Kakor bi že naprej vedel za dober izid svojega podvzetja, prime ves navdušen za samostanski zvocec; ten, ten, ten!

„Kedo je in kaj želi?“ popraša debel glas skozi šprajno na vratih.

„Nekdo bi se rad k vam zapisal v bratovšino, latinsko izštudiran človek.“

Kakor se velika, polatana lesa na planini glasno odpera in zapera, kedar volar svojo dobro napaseno

čedo uganja ali izganja, tako zaškripljejo te vrata. To pa ni zarad zanikernosti, češ, nobeden jih neče namazati, a zato, da se stem daje znamenje, negoljufivi dokaz vstopa ali odhoda. In res, gospod gvardijan so že na poti.

„Od kod prideš prijatelj, kje si doma?“

„V Kozjem herbtu, pol ure od Pasjega ovinka,“ odgovori boječe.

„Kaj bi rad?“

„Temu-le gospodu sem že povedal; opisal bi se rad v vaš red.“

„Idi z menoj!“

Vrata se veličastno zapro, da od vseh strani piš in vriš zabobni. Mateju lože serce bije. Verno stopa za gospodom o. Krišpinom, tako se imenuje tadašnji gvardijan. Koder gresta, se od vseh strani slasten duh jedi in pijač pod nos vali. Bila je že ednajsta ura, čas kosila, kakor je po samostanih stara navada. Ko po samostanu več naprej ne moreta, ga pelje Krišpin v izbo.

„Kaj pa imaš pri sebi, da se skažeš vrednega našega sv. reda in življenja?“

Matej izvleče spričevalo osme šole, kakor že vemo, prav lepo in dobro napisano.

„S tem se že priporočuješ. Kje imaš pa kaj znamenja, da si kristjan in dober katoličan?“

Saj stoji v spričevalu: „katholische,“ in v veroznanstvu: „vorzüglich“, tule,“ mu odkaže.

„Že vidim, pa jaz menim, kje imaš kake molitvene bukvice ali patanošter; se nisi učil: vera se mora v dejanji kazati!?“

Matej izvleče velik molek s koksastih jagod, za kar ga o. Krišpin pohvali.

„Ker je pri nas taka navada,“ prične gvardijan, „da se nikdo kar naravnost v naš red ne vzeme, a še le potem, ko pokaže prav poklic za ta stan in terdno voljo pri nas ostati, te tudi jaz po teh navadnih pravilih sprejemem; spervega za tako imenovanega „kozla“. V tem stanu mora namreč vsak tisto delati in na tanko spolnovati. kar prednik zaukaže. Tebi izročim posel „vratarja“, kakor se v tem obnašaš, tako te bom sodil.“

Kedor bi za Matejem stal pri tej priliki, videl bi v velikem ogledalu, katero se je od samega ta-

baka vstvarilo na gvardijanovej rujavi suknji, kako zadovoljno se Matej smeji v svojem prihodnjem kozlovskem stanu.

Še pred kosilom so oo. frančiškani Mateja z velikimi ceremonijami preoblekli in mu že naprej nekaj blagoslovov oddali, kakor: da sme vrata zapetrati in odperati, kar je njegova najvišja služba; tudi sme s takim blagoslovom zvoniti, k maši streči in sveče prižigati. Pravijo v teh zadevah bolj izurjeni ljudje, da morajo biti za to in enako opravilo štirji blagoslovi. Potom ga ostrižejo; o. Krišpin ga praša:

„Ali sprevidiš, da si preoblečen v zveličavno obleko?“

„Sprevidim,“ se zahvali Matej.

„Veruješ na posebne moči, katere ti ta stan podeli?“

„Verujem.“

„No, sedaj pa pojdi z nami jesti in piti!“

Kakor vse drugo, je tudi to Matej, ali po novem: „kozel“, rad ubogal. Od navadnih jedil in pijač, naj se le te omenijo: eno prase, katero je dobra kristjanka sv. Antonu u dar prinesla, se je celo

speklo in snedlo v to veselje, da se je Matej za brata sprejel. Po obedu so pili oo. razun kave še čaj.

„Šole so sedaj na krivih potih,“ zdihne o. Krišpin.

„Dandanes smo začeli pri nogah,“ pristavi drug o., „le na to gledajo naši šolniki, da se mladina dobro v nejeveri izuri, za pobožno, bogočastno izrejo jim je toliko, kakor za vlanski sneg!“

„Od kod pa to izvira?“ praša o. Justin, ozrite se malo po svetu, tje na Dunaj poglejmo! se ne vozi vsa smerad iz Dunaja? tamo se nam neka prav kervava godla kuha!“

„Ni vse o tem, podložni moji,“ poizdigne o. Krišpin svareč glas, „da se nam utikajo med uk očenaša, o ne, oni nam kujejo nov železen jarem, t. j. skušajo nas križem svet pognati!“

„In naše svetosprošeno premoženje pagrabiti,“ reče o. Melhior, „da si ž njim hlače rešijo; ne robu nimajo lastnine, s katerim bi si glavo prevezali, ker jim možgana že po dunajskih kanalih vhajajo!“

O. gvardijan pomirjevajoč:

„Da, devet dni in devet noči se mora solnce na nebu vstaviti, da se vsi krivoglavneži poiščejo; in

to,“ nadaljuje mirno, „ne more in ne sme dolgo zaostajati!“

Prehitro in močno je jelo germeti zato se kmalo zvedri; pogube se vsi po sobicah. Mateju se odkaže stanica ravno nad cerkvenimi vrati; tamo preštevajo očiščene in neočiščeno iz cerkve gredoče.

„Kamo gre to olizano tele tako bedasto, telebastro!“ se luduje nad mladenči. „Kje dobo ta-le brenta u cerkvi prostora, kamo če z dvojnimi rogmi?“ obera krasne dekleta. „Zijale prodajat, krohotat se in cerkvi nečast delat; zato se zbera ta gerda gerdavež, spačena spaka!“

Svojo službo prav zvesto opravlja; cerkev zapera po letu ob osmeh, po zimi ob sedmeh, vsaki dan, bodi si praznik, bodi si delavnik. Pri tem opravilu ima nenavadne prikazni: enkrat se mu svetnik bolj svetel dozdeva od drugih, včasih zopet svetnica; sedaj šine kaka svetina v cerkev, sedaj mu druga uide. Kaj enacega se nič ne prestraši, služabnik in vratar božji. Hudo mu je, da mora vsak večer stare babe iz cerkve izganjati, sitno delo, pa mora biti. Kako bi rad katero delj časa v molitvi pustil, prosečo odpuščanja svojih nekdanjih mladih grehov. Večkrat

poslušša ter pristrezuje besede neke mlade, lepe deklice :

„O sv. Magdalena, velika spokornica, pomagaj mi!“ moli skora vsak večer pred podobo sv. Magdalene, „omeči mu jekleno, otajaj mu ledeno serce!“

Po neumljivih tihih molitvah jo sliši lahko zdihovati: „Paci—Paci—fik—fik!“

Spervega se vratar Pacifik jezi, ja huduje nad tako neprilicnimi, bezboznimi molitvami:

„Strup ti kačji, nimaš še dosti jezika zbrusnega, moraš vedno sikati; koliko krat pa še češ biti poteptana, ženska nespodoba!?“

Ljubezen je kakor beršlin, ki se tako dolgo ob drevji ovija, s tako silo, hlastnostjo še zdravo deblo obraša, dokler ga ne obropa solnčnega svita, dokler mu ne ubrani okrepčavne gorkote ter mu ne popije sočnatega življa.

Pacifikse ogiblje in ogiblje zanjkam, dokler se more; nekekrati pošlje namestnika vrata zaperat, a dolgo, celo za zmeraj se tako ne sme početi. Pri vsaki molitvi mu napotuje una nepoznana ženska. Čim iskreneje se zvečer angelju varhu v molitvi priporoča, tim živeje se mu v sanjah prikazuje.

Bramba v samem duhu in golih sklepih ne pripomore veliko. Nameni se, [naravnost in odločno jej pot pokazati.

Bilo je jesenskega večera, solnce se poslavlja od božjega hrama, mu zadnje zlate žarke pošiljajoč, ko stopi Pacifik v cerkev. Ni je žive duše notri, razun njega in pred sv. Magdaleno moleče deklice. Ona, ga spoznavši, se zgane; po molitvi okrepčana, ostane in se naravnost k njemu napoti. Sedaj je čas, Matej, dušne moči, blage kreposti v boj sklicati! Pa, mili njeni obraz, cveteča lica, proseče ako, podere ga! ne more terdno stati, mora se na kropilni kamen nasloniti.

„Usmili se me!“ lahno spregovori deklica.

„K— kaj češ?“ beblja Pacifik.

„Usmiljenja, dragi! ljubezni!“

Mesto, jo z blagoslovljeno vodo pokropiti, ki jo ima pri rokah, si revež išče drugih potov.

„Jaz ljubim, strastno ljubim vse: dobro, pravo in lepo; o taki ljubezni, ki jo ti želiš, mi ni nič znanega; pusti me!“

„Dobro je, kakor je bog že v raju rekel: ženska; Adamu je dejal: „Človeku ni dobro“ samemu biti,

to je brez družice. Da je tedaj „dobro“, mu jo je dal. Pravo je ženska, ali bolje rečeno: „prav“ zato, ker jo je tudi bog vstvaril. Da je ženska tudi „lepo“, naj ti spričuje David!“

Zoper to logično ljuboizpeljavo Pacifik kar ne čerhne; vjet je na duhu in telesu.

„Kako se imenuješ, draga?“

„Zlatica.“

„Dobro, pravo in lepo je od zgor.“ prisega Pacifik, „to troje naju naj sklene; naj so tri „ena“, naj ste „dve ena“; v tem in po tem sva midva „eno“!

III.

Kedor ima denarje, se mu ne treba po samostanih valjati, oni se lahko sam preživi. In ta samostalnost zadene odslej Mateja. Rojinka je umerla, zapustila je lepo premoženje, koje pripade po postavah Mateju in njegovej sestri. Pacifik zgubi to ime z onim „kozlovskim“, se preobleče in zapusti samostan. Terda mu je; ravno o sv. treh kraljih, v najhujši zimi mora pet ur hoda capljati. Se sabo nima družega, nego dve cunji zadej v škricarski suknji, s katerima si medpotoma nogi ovije; niso ga oo. bosega pustili, to se ne sme misliti, coklje so mu dali za popotnico.

Mimo nacega znamenja gredoč, se le zopet prepriča, kedo največ nemiru na svetu skovava.

„Ti si mi prava!“ se huduje stara ženica nad mlado, „kaj, ti me češ od kruha spraviti, ti? čakaj malo! Ti nisi nič imela, prav nič, ko si sem prišla. Jaz gotovo doživim, da ti preje pogineš, ko jaz, le počekaj!“

„Kaj zlodja, stara coklja ni bila nikdar v latinskih šolah, pa zna tako zgovorno oštevati!“

„Tu naj človek pogleda,“ pravi druga, „starka me če v kisli župi pojesti! nič bi ne rekla, ako bi jej bila kaj hudega storila.“

„Šentaj, deklica prav logično govori!“

Matej spoznava svet, razjasnuje se mu. Domu grede, premišljuje, kar mu je stric pri prvem obisku povedal, spomni se, kako so ga vsi v vsakej družbi zasmehovali, živo mu plava zamera z gospodičnami, prizor v samostanski cerkvi in pripetljaj ravno kar med staro in mlado; vse mu pridiguje: čtovek mora več znati, ako hoče moder in učen biti, kakor se po šolah uče.

„Tedaj je vsa moja učenost goľa ludorija, moji učeniki večí tepci, kakor jaz.“

Pride domu; sprejamejo ga, kakor vsacega be-rača. Pri tej priliki se uči ptuje ljudi spoznavati, na svojem imenji služeče. Neotesan, zarobljen hiš-nik, prejšnji mož Rojinkin, posede celo pohištvo, katero pa ni pokojna žena njemu pripisala, ampak Rojinu, najstarejemu otroku.

„Potepuh, zamazan capin,“ rohni nad Matejem, ki ga dobro spozna, „kako si prilastuješ, kar nikdar nisi videl, še manj pa imel!“

„Pokaži mu, kje se vrata odperajo!“ godernja kočijaž Lovro za pečjo.

Matej se ne ujeda veliko; slišal je, da se pri gosposki išče pravica. Po velikem plačevanji in podkupovanji posameznih vradnikov, dobo imenje pokojnih roditeljev v last. Domač prigovor: „Kedor se z gosposko peča, se kmalo razvozlja,“ se mu uresniči.

Matej postane bogataš, velikaš, obče čislan gospod. Omisli si lepih kočij, berzih, čilih ogerskih konj, poskerbi se za mlade posle, olepša pohištvo itd. V takej obilnosti se kmalo obilo prijateljev krog njega nabere. Stara prijatelja Jože in Zbegun sta prva pri njem.

„Veš Jože, kje se je nama sedaj odperlo?“ popraša Zbegun.

„Sem že od več strani čul, da je najin plesnjiv latinec staro kožo premenil; ta nama mora biti mecenat!“

„Kedaj se napotiva k njemu?“

„Če je preje, preje je.“

„Danas popoldne, kar peš.“

Napotita se, prav priprosto opravljena; Zbegun ima majhno čepico na kuštravi glavi, posvalkano, černo suknjo in kratke rujave hlače. Jože ima obleko ne boljšo, a novejega kroja, vsak ima študentovsko gerbačo in pipo. Med potom doideta kmeta.

„No oče, kako pa kaj na polji, kako pšenica kaže?“ ga nagovori Zbegun.

„E, gospodje, malo kruha vam pojde po rožičih, še za davke ne bo!“

„Za davke; dajte enkrat gospodi ovsa, ječmena, saj si morajo želodec strebiti!“

„Na to nas še huja čaka, če bi jih tako sčistili. Pa, veste, davki se morajo cesarju plačevati: najviši gospod je on, ovsa ja ne bi rad jedel, kaj? malo pomislite!“

„I no, če bi ga pa!“

„Spoznal bi samo, da je cesar.“ pristavi Jože.

„Kako bomo shajali, draga moja, za jed in postopanje je dosti ljudi, a za delo tako malo!“

„In ravno nedelavcem je najbolje; to je jako slaba razmera, nijma nikjer poterčila; reče Zbegun.

„Vi vse preterpate kmetje; le tako dolgo čakajte, da vam začno kožo iztegavati, menim, da se bodeda zavedeli, z bogom, prijatelj!“ se poslovita.

Še četert ure, pa sta pri novem grajščaku Mateju Rojinu. Kako se vse spreoberne! nekedaj se ga je vse ogibalo, s perstom nanj kazalo; sedaj se mu poklanja sosed s ptujcem, priprostak z imenitnim mestnjanom. Matej se tega nikako ne brani, kakor navadno ljudje na denarji sedeči; to je prva in zadnja čast.

„Zbegun, kako mu se čeva predstaviti?“ praša Jože, „z navadnimi pozdravi ne gre!“

„Le meni prepusti, jaz sem vajeen tacih pohodov. Prijatelj,“ odgovori necega služabnika, „so pospod doma?“

„Da, gori v tretjem nastropu so.“

„Amice, le za mano!“

„Bolj tiho hodi, Zbegun, ti si preveč prevzeten, meniš da po svojem gradu razsajaš?“

„Pojdi, pojdi, saj še nima otrok, da bi mu jih plašil!“

Prideta do Matejeve stanovalnice. Jože popravi

hlače, si očedi čevlje in pogladi po glavi. Zbegun pa samo eno slamo iz čevlja potegne, pa je dobro.

„Tek, tek;“ duri se odpro, Zbegun če osebi v roko seči, pa se zmoti, gospod vratar je.

„Želita?“ nagovori služabnik.

„Naznanite gospodu Zbeguna in Jožeta!“ veli Zbegun.

Troje duri se odpro. Sluga dovoli gostoma vstopiti; za njima se duri zopet zapirajo.

„Ha, ha, ha, veleblagorodni, milostljivi gospod in velik posestnik, dovolite, da vas obiščeva?“ ga pozdravlja Zbegun.

„Ne bodi bedast, zakaj se krohotaš!?“ ga svari Jože.

„Dobro došla, dobro došla! od kod?“

„To nama je gospod, glej ga Jože! bog daj kaj tacih! Oba od doma, prav od doma prideva.“

Od druge strani došlemu strežaju Matej neko znamenje da, na kar odide.

„Vsedita se, vsedita, sta gotovo trudna; tudi večerje je treba!“

„Meni rez že želodec po dajniki skače, hudo se kavsata!“ se prilizuje Zbegun. „Imaš dosti novin,

kaj se kaj po svetu godi, meni nič ne pride v roke; imajo v Ljubljani že vseučilišče?"

„Dani se dani,“ pravi Jože, „a zarije še ni!“

„Kaj? raji celi dan v najterji tmini čepim, kakor v tej svetlobi jutranje zarije! Taka svetloba nas v spanje pomiče, ne pa k živahnemu delu!“

„Ga vidiš Jože! to nama je slovenski pervak; taka je ja Matej! ne berlave, pogled kvareče lešaribe, a bndeče luči potrebujemo! Živi naš prvi slovenski veliki posestnik!“

„^{III}Lu tako luč si moramo sami kupiti, sami razstaviti in sami prižigati, kakor je naša volja! Kedo je kaj vrednega zastonj dobil, najmanj pri vsocih gospodih!“ ju navdušuje Matej.

Miza se med temi in enakimi pogovori z okusnimi jedili in pijačami nastavi. Po obedu razkazuje Matej svoje zunanje premoženje ter obžaluje veliko zanikernost dosedajnega gospodarstva gradu. Na večer se zopet ob mizi posedejo.

„Kako pa Matej,“ ga praša Zbegun, „imaš že neveste zbrano; ali misliš bez nje živeti; menim da spolniš prvo človeško dolžnost!?“

„Nikar ga ne vzbučaj, mar ne bereš na očeh gole ljubezni!“ svari Jože.

„Res sta prekanjena, da vama ga ni para, osebno v teh zadevah! Tajiti vama ne morem, tu poglejta!“

Izvrleče iznad leve strani pismo, ter jima jo da. Med čitanjem ju natanko opazuje, zapazi, da gre Jožetu pisanje do dna serca; prebere list:

„Čitam, pišem, jokam, pojem, gorim, zmerzujem, tekam, postajam; ostojam, tužna, vesela, ponosna, ponižna, zaničevana, priljubljena; storim vse, dosežem ničesar: nispemembe življenja, ni misli, ni navade, ni miru, ni želja, dokler Tebe, moj ljubi, ne dobom!“

„To pa to, ta je možka,“ pravi Zbegun, „i, pa kako si naletel na to ovčico?“

– „Krasna je res,“ pravi Jože, „prav gospodskega obraza, tudi olikana je; tako slišim.“

„Kaj to, ženska olikana; pisiker, burklje, likavnik, šivanka in nogovice, to je vsa ženska olika, molitvene knjige jej ne sme manjkati. Saj jih menda ja vidiš, kake hodijo, po vseh straneh polikane, po obrazu pa najbolj!“

„Zbegun!“ ga zaverne Jože, „s to ne prideš daleč Pogovarjaj se s kmečko deklo in z olikano mestnjanko, po tom še le sodi!“

„Prav rad bi se z mestnjankami zgovarjal, da bi le njihove puhle besede poslušati mogel. Napenja se in napenja: „ah, ja, sa, sa, hm, hm,“ ter take obraze dela, da je človeka kar sram! Iz vseh kotov vleče učenost, da se kar zviija, naposled imaš le prazne jasli pred seboj! Stopi pa k kmetski deklici, he, se ti nasmeji, da je veselje; že sam bister pogled, cveteče lice ti zadosti; kaj poprašáš ali poprosiš: „rada, zakaj pa ne,“ in tako več pomirljivega!“

Jože bi se še rad pričkal, kajti, dobil je svojo drago tudi med visoko gospodo, ako bi jih ne bila pozna noč v postelj pognala.

Sladko se spi, če ima človek lahko vest in ne preprazen želodec. Matejevih gostov ne zaziblje samo to, a tudi pernati postelji, v kakoršnih se še nista nikdar valjala.

„Jože, Gobarica nam ni tacih blazin dajala,“ ga drami Zbegun.

„Ne veš, da imajo študentovske gospodinje za pokoro naloženo, študentom kolikor toliko manj potreči; s tem, pravijo, se hudo nagnenje kroti.“

„A, to so nam te vsahnele babe z roženkranci krotile; ne veš, kolikokrat smo vse tri dele naganjali; lej, kaj še človek čez tri leta ve!“

Marsikateri bi rad kaj o ljubljenkah pozvedel; kaj je z, morebiti že pozabljeno Lidico, kaj začne nesterpljiva Zlatica? Idimo malo za onim parom le, dve gospodični ste!

„Jo vidiš,“ pokaže ena teh dveh na Zlatico, „misli, bog ve kaj ima, če se je Rojinovemu berdausu na vrat obesila!“

„Pa še tega ni vredna, veš,“ reče druga. Takole skuberce, saj je že nič ni; le ne vem, da more Rojinov Matej za njo tako pribijati, tako denaren gospod!“

„Se ga bode še že najedla in napila, malo poterpi; jaz vem, kaj se pravi fante štemati!“

Veliko več bi še zvedeli, pa, ura je sedem, mudi se v gledišče. Ker pa še pravi gospodarji gledišča,

ložarji, dohajajo, moramo nekoliko pričakovati; in še pri prihodu ni miru, prizdigniti se morajo domači in ptuji lasje, da je več videt na naših gospodičnih in gospeh; pajčevne se sterkujejo iznad nedrij, da je mogoče sopsti; kako se vsede, nobena ne gleda, ker tako ne more pri miru sedeti. Po tacih in enacih pripravilih in popravlilih se ozre tje-kaj, kamor je treba pervo bombo spustiti. Igra se že nekoliko, pa človek na začetek ne sme paziti, položah si vse z glavami prikimuje in z rokam odobrava nazočnost; tu in tam še druga znamenja, po katerih, pravijo učeni ljudje, se lahko govori.

„Danes ga pa ni tu!“ šepne preplašena, ne posebno lepa gospica svojeji bližnji.

„Lidica, kaj ti je obljubil, da pride?“

„Tega ravno ne, a videla bi ga jako rada; ne veš kako mi je tesno pri sercu, kako nerada sem med ljudmi, če ni njega zraven!“

„Kedaj ti je zadnjič pisal?“

„Danes popoldne; ah, kako bi ga rada videla, ni mi sterpeti. Če bi ti morebiti jutri zjutraj kaj mem njegovega stanovanja hodila in k sreči ga videla, daj, daj znamenje, saj veš kako!“

„Vem, lasje se morajo na desni strauai popravljati, kaj ne?“

„Da, da, pa mezinec v uho vtakni, to pomeni, da se mudi, da bi že rada kaj slišala.“

Dobro je, da včasih kaj neumnega igrajo, se ljudstvo smeji, s tem se vsaj zrak v gledišči prežene in zmenja.

„Po konci, vstajajta, Zbegun, Jože!“ jih kliče Matej sam, „solnce nas že dve uri pozdravlja.“

„Matej,“ se oglasi Zbegun, „ne veš, kaj se mi je sanjalo? Jaz sem bil gospodar tvojega premoženja, ti in Jože pa moja gosta; vozili smo se povsod, tu smo kaj prijetnega doživeli, tam kaj kislega.“

„O, prijatelj, že vem kaj češ reči; da bi se danas kamo zavlekli, ne?“

„Zajuterk, Matej, mesenih klobas, potom pa svet dražit!“

Še so ljudje po božji volji na svetu, ki se ravnaajo po znanem svetu: „Imaš dve suknji, daj eno — —“ Jože in Zbegun se dobro imata pri Mateju.

„Premeden je svet, strašno, prijatla,“ se togoti

Jože, „a osobito ženski, to spoznam po nocojsnjih sanjah —“

„Jože, svet je godla; le eni možki smo, da ga mešamo, drugače se osmerdi!“

„Zbegun, kamo ga gremo mešat?“ praša Matej.

„Po velicih mestih.“

„Za te je taka pot prav primerna, Matej,“ reče Jože, „da si ljudi ogledaš, kakoršnih si želiš v prihodnje na domovji.“

„Čez mojo Zlatico je ni!“

„Dobro je vse eno v lepoti primerjevati, si zberati, da človeka pozneje ne greva.“

Malo dobrega je na svetu že od nekedaj! Če bi bil Adam delaven mož. Eva skerbna gospodinja, zapustila bi nam bila veliko premoženje, koje bi vsi njuni nasledniki z veseljem podedovali; a, podarila sta nam samo lahke možičke, gizdave ženice, tako, da gre več ven, kot noter, od tod beračija! Tiste družine, katerih praočetje so po majhni Adamovi zapustnini poplavale, še shajajo; Rojinova družina more biti med njimi. — Kolikor se more sijajno živeti in postopati po velicih mestih, toliko vse naši popotniki lahkoživci dopolne. Nerodno je kaj ena-

cega više popisovati, kajti, mi Slovenci, izmed kojih je malo čitateljev, da ne bi v pomanjkanji živeli, neradi o velicih pojedinah čitamo, se preveč sline čede. — —

„Sedaj pa brate Matej, eno in zadnjo moramo še skup doživeti!“ svetuje Zbegun po dohodu domu. „Žalibože, mene kaj tacega ne pričakuje, a jaz vama iz serca privoščim. Napovedita svojim ljubicama rendezvous, na enem in istem mestu!“

„Kaj ti še v glavo ne pride,“ ga zavernuje Jože, „meniš da se s temi rečmi baranta?“

„Ne, ne. Jože, jaz nisem zoper to,“ pravi Matej, „a pametno se mora izpeljati!“

„Tej službi se jaz ponudim,“ reče Zbegun, „le vsak se svojim načertom na svitlo! — To sta počasna; na tvojem vertu so taki primerni prostōrčeki, da ni enacih; „Jože, ne smeš misliti, da mora ta na enem kraju pogovarjati se. Daj mi vsak svoj poziv, jaz koj sporočim!“

Zaletavajoč stopa Zbegun, kakor bi bog ve kaj nesel; a, zaletuje se od samega smeha.

„Tepei zaljubljeni, jaz vam pravo zasmodim, sami zdihleji niso dosti velike bolečine!“

Naj preje se oglasi pri Zlati, potom pri Lidici. Lističa, na katerih ni bilo družega, kakor kraj in čas naznanjen, premeni; po pisanji ju niste mogle spoznati, ker je obedva Zbegun pisal, le par besedic, in je bilo zvečer. Ne treba dolgo čakati, ljubice so v tacih slučajih natančne, da v nobenih ne tako.

„Tu jih imaš telebake; to ti je ljubezen natančno opravilo, nikdo ne ve, s kom je skup! Kako se le gledajo, pa saj nimajo časa,“ šepeta Zbegun zunaj verta.

Radovednost ga nevmirjuje, mora bliže.

„Ah, kaj vendar počneš, kaj misliš, da me tako dolgo vnamar pustiš, mene revo!“ zdihuje Lidica; „jaz ti pišem in pišem, a odgovora ne dobom. Nisi vedel že večkrat neke —“.

„Jaz te ljubim, draga, ne veš kako!“ jo tolaži Matej.

„Kedaj se zopet vidiva?“ praša na drugej strani Zlatica Jožeta, „ne odlašaj dolgo z ženitvijo, ne daj se oslepiti, ljubi moj!“

„Kako bi se slepil,“ reče Jože, „ker imam vedno tebe pred očmi; ti mi siješ po dnevi in po noči, ne boj se, iskreno mi ljuba!“

Tako gre še dalje časa : šep, šep, šep ; ja, ja, ja ; sedaj od desne, sedaj od leve strani.

Zbegun si neče s špijonskim poslom časa kratiti. Tamo pred vertnimi vrati zapazi neko osebo. Ženska je. Tihotapsko se Zbegun priplazi do nje.

„Dobra duša, kako vam gre?“

„Pojdite stran, prosim vas!“

„Idiva odmah proč, da se kedo ne splaši!“

„Kaj vam je kaj znanega, prijatelj?“

„Meni nič, samo toliko čutim, da me od one strani hud serčen ogenj nadlegnje!“

„Kaj mislite, da je tak ogenj tako močan?“

„Kajpak, ni z vinom, ni z vodo se da pogasiti!“

„S čim pa, če smem prašati?“

„Bodite no! Dajte mi ročicico, tako-le, da naju strah ne sne; kako imate gorko!“

„Vaša tudi ni merzla!“

„Mi verujete, da mi je boljši?“

Vas moram preje prašati, če vam je bilo kedaj hudo?“

„Draga, vi me predaleč u pogovor zapeljete; kako vam je ime?“

„Jaz sem Sladica, služkinja Zlatice.“

„Sladica, ha, Sladica! — — Dajte mi še drugo roko! Srečen človek, kedor vas ljubi! Sladico ljubiti, to je slajše, kot med!“

„Je še dosedaj nikedo.“

„Tu moje serce; ž njim zvestobo, stanovitnost do črnega groba!“

„In tu — — —“

Veselja in žalosti omamljeni odidete Lidica in Zlatica; veselje je k koncu, žalost se pričinja, tim hujša, čim večje je bilo veselje.

Kedo od šestih najpozneje zaspi in najslabeje spi, je težko uganiti. Jaz bi rekel: Zbegun koj zadremlje; on najodročneje in spretneje prične in konča rendezvous. Tudi sladica bi se ne imela povaljevati v postelji, mora se jej velika odlika v zaljubljenih zadevah priznati, to nam spričuje razgovor z Zbegunom. No, ker se pa znanost med njima prvič zvari, ker že večkrat zaljubljeni ljudje, k katerim se Zbegun in Sladica, kakor rečeno, pristevata, naprej zanjke drug družemu spletajo in njihovo razstavljanje premišljavajo, za to bi jaz na Zbegunovem in Sladičnem mestu dolgo ne zaspal.

„Tako meršav, nezadovoljen si, Matej! morebiti

si slabo spal,“ ga pozdravi Zbegun. „In ti Jože, zakaj v zrak gledaš? Danas bode jako krasen dan, verjemi mi!“

„Sam zloni ga vedi, kedo je moja pisma ta čas, ko mene doma ni bilo, sprejemal, pa toliko!? se togoti Matej.

„Gotovo kater romanopisec,“ zagotavlja Zbegun.

„V kratkem se oženim, prijatelja, ni drugače!“ prerokuje Jože. „O tem mi še ni nikdar Lidica govorila, kar biti mora!“

„Dobra je ta, spet za štirnajst dni polno veselja! — — Ti pa Matej, za malo časa: z bogom!“

Zlatolica

Je Zlatica,

Krogolica,

Pak Lidica!

Mlada rožica

Je tud' Sladica!

Vse tri

Naj bog živi,

Nas naj jim ohrani vse do konca dni!“

IV.

Matej še malo časa se svojim premoženjem razsaja. Ko je že vse doživel in zavžil, po čimur mladina koperni, imetje in zdravje pokopal, ljudi z vožnjo in jezdarenjem po ulicah razganjal, prične peš hoditi, svoje nekdanje življenje se stanom bankirotecev primerjevajoč.

„Vsak stan ima svoje sladkosti, kako sem sedaj miren!“ se tolaži Matej.

„Že lep čas se niso vsi trije pajdaši videli. Taka osoda zadene sploh vse sošolce, osobito pri nas Slovencih, kjer se mora človek za večne čase izbrisati in si kruha po tujih deželah služiti. Matej se poda z svojega rojstnega kraja, namenivši se, Zbeguna ali Jožeta kje najti in se pri njem preživiti. Doli na spodnje kraje jo odrine. Potoma se živi od poterpljenja in od vsmiljenja dobrih ljudi. Napoti se Matej zato v te kraje, ker terdno misli, da se Jože ali Zbegun tu kje zaderžuje, prvi kot profesor, za kar je preje vedno sanjaril, drugi pak zdravnički

doktor. Dospévši v neko jugoslovansko mesto, se vsede Matej na solnčnato trato, glede tega, da bi se malo notranje razburnosti vlegle.

„Li ta mravla od doma, li domu to-le breme vleče?“ se poprašuje. „Sostavlja sebi hišo, ali ima tudi kaj družine; bodisi prvo, bodisi drugo, pridna je! — Človek je pač nesrečen, ker ima razum, prosto voljo; le to ga tako daleč prižene, da se mora živalice, ki tega nima, sramovati. Sedaj spoznam, kako zabiti ljudje so učeni, ki nam živali v izgled dajo: bi imeli oni tako moč, jim prostovoljo vdihniti, v tistem trenutku je vsa edinost, bratstvo porušeno med živalimi. Učile bi se vsih jezikov, umetnosti, ved, s čimur bi se prepir vnemal; študirale politiko, kar bi jim lepe novce, zasluge v domovini in v ptujem z zlatimi križci podelilo. Kake grofice bi n. p. mravlje postale, ne trebalo bi jim zdravja z ozkimi in kratkimi jermenci skrajševati, kajti, zaden konec je dosti tanko od sprednega odločen. Baronovske in tudi druge gospodske in ne gospodske hčerke bi le ferčale, kar si sedaj z umetnimi kroji prizadevajo.“

Filozofirajočega Mateja oddaleč nam znana oseba

zanimivo opazuje, gre naravnost proti njemu, a, kakor bi se bala, k njemu le nestopi. Mateju je prav znana, vendar ne skoči po dijaškej navadi mu roko podat, nekaj iz negotovosti, nekaj iz sramožljivosti.

„Dobro jutro, popotnik, od kod?“ spregovori prvo Jože.

„Ježeš, ali ti si tukaj!?“

„In ti tod postopaš, Jože!?“

Solze jima lijo iz očes, kakor bi hren brez mesa jedla. Drug drugemu stiska oterplo roko, pritiska suho truplo, le s pičlo obleko pokrito, k sebi.

„I kam si se vendar namenil, Matej?!“

„Po svetu, tega čem odslej študirati, prav v resnici, kakor se nam kaže!“

„To se imava najinim učiteljem zahvaliti, ki so nam vedno branili se svetom občeovati.“

„Imaš kaj jedil, Jože; ali vsaj kje kaj dobiti?“

„Lej, da družega nimam, kakor dvajset soldov, katere sem danas z nošnjo zaslužil.“

„Ti ložje hodiš, stopi po kruha, Jože!“

„Gotovo bi šel ti ložje, ker že nekoliko počivaš, pa, stara ljubezen — —“

„Tako-le se življenje reši! ako bi mu ne bil jaz včasih, ko ni bil ravno potreben, svoje radodarne roke spružil, lakote bi moral sedaj pogini; čez sedem let se vse oberne!“

Še na več nekdanjih pripetljivev bi se spomnil, če nebi se z notranjo borbo imel vojskovati. — Jože že gre, ves gerčav je od samih žemelj, štirinajst jih ima za dvajset krajcarjev. Vsak poje dve, poiskati si morata pijače, se ve, da vode.

„Ti ljud človeški,“ prične Matej, „to-le je tvoj cilj in konec!“ kaže žemljo in vodo v klobuku, „to je tvoja učenost, tvoje bogatstvo; vi učenjaki, napišite nam uk, kako se dobro polje obdeluje; politikarji, prepirajte se v zborih, koliko žemelj vaši volivci potrebujejo; plemitaši, izvolite si za svoje gerbe žemlje!“

„Matej, le jej še, jej! kaj bi belil černo!“ Tekne jima, bog se jih usmili; zadovoljna sta.

„Veš Jože, pametna bodiva, sedaj-le preskerbiva, kaj in kako v prihodnje, dokler sva še sita; kamo se podava?“

„Meni tu ni ostati; ljudem se več zavoljo samih dolgov ne smem prikazati; daleč na ptuje, tamo

je še kaj sreče, pri nas Slovencih tako ne moreš shajati!“

„Kje imaš denarje? saj ne ostaneva vedno sita, brate, popotovanje je denarje.“

„En teden sem bil pri tukajšnjem šolskem slugi, videl sem zaveržen balon —“

„Joj mene, ja, ja, najdel si, to je pravo; zastonj se voziva, koder hočeva. In plin?“

„Tudi tamo se priprave dobodo; narediva ga pa že sama, saj si se pridno fiziko učil!“

„Vse do pičice izverstno. Danas zvečer je velik odhod, pripravi Jože do tedaj, česar nama treba! Idiva malo sedaj-le počivat, postelj nama je postлана, tu-le v germovji!“

Zadovoljen človek ni nesrečen.

Zvezde se na nebu prižigajo; Jože in Matej tudi berlita v germu, se na veliko pot pripravljajoča. Vse drugo je že pri rokah, le plina še ni dosta. Balon se vzdiguje; ko je vez, s katero je balon privezan, dosti napeta, jo Matej odreže.

V trenutku plavata, ne vede kam, po zraku.

„Priatelj,“ praša Matej, „kater veter vlada?“
 „Sever.“

„Milijonski! prideva na Rusko; bog daj! Sedaj smem o tem bolj glasno govoriti, ko sva v zraku.“

Po mnogih in znatnih spremembah gorkote in mraza, se počutki otope; zrak jima je preoster, dihanje jima pohaja, omamljena ležeta v čolnici. Eno noč in en dan jih žene vedno sever. Pa, goneč element, plin jima poide. Padeta v morje, ki je ravno v nalivu; uro pozneje spoznata, da morje odteka.

„Jože,“ spregovori Matej, „si tu?“

„Da; pa kje, tega ne vem.“

„Glej, kako morje odjemlje valove, proti poldnu mora biti suha zemlja, to spoznam.“

Prideta na suho.

„Jože, kekor jaz sprevidim po solncu, ki je jako veliko, akoravno se že za morje spravlja, da sva v severni Ameriki.“

„Pusti sedaj geografijo, poiščiva si kaj jesti!“

„Kraj, kjer ostaneta, je obraščen, hribovit in ravan. Poiščeta si tičjih gnjezd, po katerih je spomladi dosti jajec.“

„Matej, gospodsko večerjo imava!“

Na to si malo spočijeta. Še predno solnce zajde, gresta na najbližnji hribec.

Jože ima bolji pogled, zagleda u dolini krog in krog lepe verte, obsadene kakor vinograde, in zeleno polje.

„Amice, nisva slabo zadela, v tem kraju morajo biti ljudje, pridni in olikani, to po kraju spoznam!“

„Ne bodi taki radoveden, Jože! Naberiva listja in suhe trave, tu hočem jaz prenočiti.“

Postelj je kmalo napravljena, ker je ono mesto močvirno, nalomita vej in si jih podložita.

Matej se urine v listje; Jože še vedno opazuje okolico. Ravno se solnce vtopi, zagleda nasproti planet, kakor luna, samo svitleji in veliko veči je, sedaj opazuje zvezde, jedna za drugo se prikazujejo.

„Ah prijatelj!“ zdihne Jože, „če naju previdnost še enkrat v najino domovino pripelje, koliko prida midva Europejcem prineseva, s koliko domišljijami jih obogateva! Kako sijajno bodeva naše zvezdoglede v njihovih ukih zavernila, ki le z enega kroja, le s same zemlje cel svet opazujejo, in nas še o nezmotljivosti svojih sanjarij prepričati čejo! Koliko naravnih skrivnosti jim prineseva, s katerimi zdatno obogateva fiziko, mineralogijo, botaniko in zoologijo, napolniva vse kabinete. Kolumba ne mo-

rejo vsa popotovanja in najdbe dežel tako imenitnega storiti, kakor naju ta; kajti, ako se ne motim in svojim astronomičnim znanostim verjeti smem, moram reči, da je ta dežela, kjer sva, dežela v luni!“

„Joj mene, ne kvasi mi tega, brate, ti si truden, lačen in žejen, to ti možgane meša, ti fantaziraš, idi spat, jutri pak nadaljuj!“

Po nekaterih odgovorih in sprašanjih Matej spozna, da ni ob pamet. Glave nima vroče, potiplje mu tudi žilo, ko že skup ležita, navadno mu bije.

„Priatelj, kako bi midva tako daljavo, ki je med zemljo in luno prehodila; oster zrak, ki vedno raste čim više je, naju ne more živiti!“

„Res je, da naši zvezdogledi uče nemogoče do lune priti, a veliko jih je, ki o tem ne dvomijo. Pomisli, midva sva se napotila enoindvajsetega marca, v času, ko ima solnce največi moč do lune, in luna tako največji pritok in odtok na morji vzročuje. Ako se voda močno dviguje, zakaj bi se zrak ne, ki je veliko veliko laglji, in s tem visok, proti luni povišan, špičast hrib naredi; naju je v ta hrib gotovo veter zagnal, v tem se je najin čolnič, ki je tudi laglji kakor zrak, visoko visoko vzdignil. Po-

slušaj dalje, ti veš, da središče naše zemlje vsako reč nase vleče; a, ker sva pa midva v takej višini bila, je gotovo luna večji moč imela do najnega čolniča, kakor zemlja, padla sva v luno, a ne na zemljo nazaj.“

Mateja to razkladanje, ki mu je že jako verjetno, silno vznemiri. Zaspan je siromak, pa zaspati ne more. Na trebuh se vleže in si debele solze z listjem briše.

Jože še vedno v eno mer nebes pregledava; ko ne more več glave po konci deržati, si podstavi klado, in tako na listji visoke študije dela, kakor bi htel Slovenijo vstvariti. Je že tri ure minulo po zapadu solnca, a zemlja, ki je ravno polna, tako razsvitljuje luno, da se lahko čita. Jože se sedaj na levo, sedaj na desno stran ozira.

„Ti, čuješ?“ prevali Mateja, „tamo-le je tako imenovana Newton-ova dolina — — dalje so Katarinske planine; kraj pak, kjer midva leživa, se imenuje deviški hrib.“

Kedar je človek v največih težavah, zaspi; tudi Matej in Jože zadremljeta na devinškem hribu. Na jutro jih mraz in ptičje čvrčenje izbudi.

„Jože, zajuterka nama je treba, v katero kavano greva?“

„Bog svojih ne zapusti: „„Ne skerbite, kaj boste jedli in pili — —““ kar vsediva se in jediva!“

„Kaj, brate?“

„Tu-le gori vidim gnjezdo, prav golobje je.“

Ljudje so prevzetni, kedar imajo vsega obilo; pasejo se, če jim bog preveč da, izbirajo si, kedar imajo v čem izbirati.

„Zopet sva poddelana,“ pravi Jože, „ozriva se, na katero stran nama je iti.“

Podasta se v dolino. Kako je vse mlado, cveče, dišeče, lepo drevje po vertih, zeleno polje in travniki! Prideta do poslopij, manjših od naših, o tim snažnejh.

„Brate, ostaniva tu-le,“ prosi Matej, „da kacega človeka zagledava, jaz se bojim!“

„Pojdiva, pojdiva, če te sne, si v kraju!“

„Huje mi je, Jože, kakor če bi bil mertev; smert res vse pobere: domovino, stariše, žlahto, premoženje, a, človek zgubi tudi občutke za vse, ž njim vse umerje!“

Sedeta na plotu, se vsak za kol deržeč; zagledata človeka proti njima iti, prav navadnega.

„Ga vidiš Jože, k nama gre!“

Plot kar poka, tako se treseta. K prvemu se pridruži še drug; vgovorita ju, pa v popolnoma neznanem jeziku. Peljeta ju se sabo, kar vbogata.

„Kakor se sedaj-le izide, tako pa bo,“ reče Jože.

Vas je prav mična, velika. Prebivalci ne zijajo za njima in ne kažejo s persti, kar bi se pri nas gotovo zgodilo. Sredi vasi se ostavijo; spravita ju v od družih hiš zvišeno poslopje. Tu ju predstavita sivemu starčeku, glavarju tistega okraja. Na vsa vprašanja ne zna nobeden ničesar odgovoriti. Jože kaže na svojo raztergano suknjo, svoja persa, s čimur miroljubje značuje. Matej si roko na trebuh polaga in v usta kaže.

„Odpelji jih v gostilno!“ zapove starašina, „potom jih zopet k meni pošlji.“

Je se v luni vse bolj domače, pri prvem obedu nikake umetne jedi ne dobosta.

„Jože, pokaži, da sva žejna, po pijači bi jaz še jedel!“

„Le jej, morebiti zadnjikrat jeva. Trebuh naju ne sme na soden dan tožiti!“

Po obedu ju odpelje močan korenjak k starešini nazaj. Ta ju čisto preobleče, kar je prav potrebno. Dá jima kratke hlače, srajci in široka klobuka cilindru prav nič podobna.

„Gorlu,“ tako se imenuje starašinatov sluga, „stopi pod streho po dve drenovki!“

Gorlu prinese dve močni polici, pokaže je starašini, ste li dobri, ali ne.

„Jože, sedaj pa le grevengo obudi, po nama je!“

Matej oberne herbet k steni in se nasloni, Jože se pa vsede.

„Ta bi bila prava, ko smo vaju napasli in napojili, bode eden slonel, drugi pa sedel; tako pri nas živina po zimi dela! Gorlu,“ ga zakliče, „odpri ovcam hlev!“

Vsacemu da palico in ju iz hiše pelje.

„Ovce in kozle ženita pasti, da si kosilo zaslužita. Ni take dežele, katere bi enaki pōstopači ne zapravili ali včiniili.“

Ta jara gospoda! kokošne čevljičke sta imela, kakor napersteke, suknji černi, no, se ve, vse raz-

projani! Gorlu, reci enemu hlapcu, naj gre ž njima in jima svet odkaže, saj kar vem, da ne veste kod pasti!“

Nove študije o spremenjevanji obraza bi lahko tisti spisal, kedor bi v tem slučaju naša pastirja opazoval; sedaj stopi na ojster kamen, sedaj ga bacne, kar mu obraz na vse strani in načine razganja.

„Matej, tedaj zato smo študirali celih dvanajset let?!“

„O ti neumen svet!“ zdihne Matej, „kaj mi koristi latinski jezik, kakor sem se ga učil; pogovarjaj se no z ovcami!“

Med pogovori splezajo ovce v škodo.

„Sta slepa, kali!“ zarohni hlapec nad njima, „žival je v škodi!“

„Pri mojej duši, Matej, po naših šolah se človek ovac ne nauči pasti, učimo se pa ljudi pasti. No, to sem že na zemlji spoznal, da gre vse rakovo pot. Ti morebiti še ne veš, da doli v najinem domu ženske službe opravljajo, katere so nekdam možki. Ja, ja, če ti še kedaj doli prideš, moraš le doma sedeti, promenirat pride tvoja ljuba sama, ti jej le spoznati daš, da si doma!“

Prišedši na pašnik, pošlje hlapec Jožeta na severno, Mateja na južno stran se svojo čedo. Ta posel delj časa opravljata; kako sta srečna v tem stanu; pri ovcah, nedolžnih živalih se mirno živi. Občudujeta, naravno krasoto, bogastvo, rednost, skladje v vseh zadevah. Pogovarjata se z ovcami, pestujeta jagnjeta, se terkata s koštruni, opazujeta ljubosumnost ovac; rezljata vsake baže podobice, delata pisane palice.

Ni je reči na svetu, ki ne bi imela slabih učinkov: oba nekedaj strastno zaljubljena, izrezuje vsak ime svoje ljube v drevje, in to škodi drevji. Pa, taka uvečena dela narava sama izbrisuje; kajti, čez dva, tri dni so vsi izrezki se smolo zaliti; tako se ljubezen v naravi spoštuje.

Matej večkrat z hriba, nasprotnega njegovemu pašniku, jako milo, serceganeče petje čuje. Se ve, to umi, kajti, petje ni samo za razum, tem več in osobito tudi za občutke človeške stvarjen.

„Aj,“ zdihne Matej, „to me v mojo domovino prestavi, kjer odmeva petje po deželi z enega verta v družega, z ene hiše u drugo.“

Prizadeva si Matej, do one pevce priti, pa glas ga goljufa.

„Oglasi se, zagruli golobica moja; ne izpodim te se sedeža! blaga pastaričica, prepevaj svoje serčne rane, toži nezvestobo svojega ljubega.“

Izmed nas, ki v vsakdanjih prevarah živimo, ki smo zastareli v neresnici, ki kujemo vedno le nesrečo svojemu bližnjemu, se radujemo o nezgodah svojih prijateljev, nikdo ne verjame, da se človek prenovi, oblaži in se tako rekoč v svoj prvi nedolžni stan preseli, če ima temu ugodno življenje.

Osobito ima ljubezen tako lastnost; ne naša po mestih, koja je le izjav nesramnega ponašanja, samo radodarljivo, ceno blago postopajočih prodajalk in prodaljalcev, kupcev in kupovalk!

Matej pase svojo čedo meglenege popoludne Pevka poje svoje pastirske; Matej leze po germovji tje, od koder petje doni, bliže in bliže. Na travi zagleda deklico pevko sedečo, z zavito paličico v roki, okoli nje ovce ležeče in stoječe. Kolikor se je Matej jezika priučil, porabi vse pri tem slučaju.

„Ne ustraši se, pastaričica, nič hudega ti ne storim!“

Tako tudi pri nas zaljubljeni lizuni gotovost deklici zagotavljajo! Za to neprilično opravičevanje se ona še zmeni ne; ne, da bi se ga zarad tega ogibala, samo, nepotrebno jej je. Matej se spozabi, meni, da je med našimi krasoticami, ki se že po božje časte.

„Kako ti je ime, prijateljica?“

„Lalija,“ smeječ odgovori.

Presrečen je Matej v družbi z Lalijo; podučuje ga v jeziku, razklada mu ondašnje običaje itd. — Ako bi jaz kaj imel govoriti pri šolskem svetu, predlagal bi, naj se možki spol daje od ženskega podučevati, in nasprotno. V kratkih letih smo Slovenci prvi v oliko, tako bi se po tej poti napredovalo! Matej se odmah jezika izučil. No, njegova hvaležnost res ni po tem; temu je pa vzrok ostrupljeno serce, katero je moral še od nas v luno prineesti. Kako bedasto se obnaša! se ve, navajen je z gospodo na plesih občevati, kjer se vse naučeno govori, stopa, sedaj tje, sedaj sem z glavo migne. Na vse načine se jej prilizuje, hvali nogico, ročico, očesci, zlate lase, drobne zobe, rudečo barvo lica, lepo, drago obleko, akoravno je prav po pastirski

opravljena: kratko krilo, okoli vratu snažen robec, bez vsake obutvi in pokrivala! Pri vsem tem hvaliskanji Lalija orudeva, kakor bi jej dobro delo; kajpak, saj je ženska, to se tudi pri nas zgodi, bog da je kaj hvalivcev; ženska ostane ženska! A, naposled se razserdi Lalija tako, kakor bi se pri nas gospodična, ne posebno krasne, vitke rasti, ne posebno cveteče lepote, razserdila, ako bi jej kedo rekel: da je gerda! Pravo da, pri nas je kaj takega obrekovanje, zaničevanje, gerda laž, tak odkrito serčen mladenec ni za nikako družbo goden!

Matej in Jože se zopet snideta na pašniku.

„Jože, nikoli ne grem jaz na zemljo nazaj; koliko sem tu bližej nebes, se že po življenji pozna.“

„Jaz pa še v nebesa ne grem, tako dobro mi je tu! Kako so ljudje pošteni, le, na prid, na zadovoljstvo ti vse obrača! Nazaj si pa morava želeti, da ondotnim ljudem pravo človečansko življenje vcepiva, to naj ti je glavna skerb!“

Gorlu pozove necega dne obedva k starašini. Jože, kot vodja velicega potovanja, gre naprej.

„Od kod sta prišla prvič k nam?“ praša starašina.

„Najina domovina je zemlja, ki je, akoravno medj največje planete šteta, za nas vse prebivalce tako ozka, da se podajamo z neugasljivo željo le naprej in naprej. Zakaj, mi tako hrepenimo po vedah, umetnostih, da jih tamo najhuje iščemo, kjer so nam naravne moči najstrože! Naši junaki, svoje življenje malo, svojih sobratov še manje ceneči, se tisočernim nevarnostim izdavajo, na morji si ptujih dežel iskajoč. Najdejo kako deželico, je prva skerb naloga, vse prebivalce pobiti in jih iz dežele iztirati, potom se po deželi nasele. Pri nas smo v teh predmetih jako spretni; vam le nekatere iznajdbe navedem: smodnik, je prah, s katerim se ljudje v šali potrebljujejo; bombe, karteče, peklenške mašine, gerški ogenj, vse to je priprava, primerna za večji špektakelje, kedar se če več ljudi naenkrat osrečiti. Vse to in enako je pa le po povelji naših najpametnejih, najučenejih mož, ti razsodijo, kako naj se dežela kaznuje, katere načelnik je princesno našega načelnika gerdo pogledal!“

„Kaj pa ti o vaših vedah praviš, Matej?“ ga praša starašina.

„Že dovolite, da malo vaše oprasanje spremenim,

namreč: kako bi mi radi do umetnosti, znanosti dospeli? Otoresj, ko otrok v šolo stopi, se mora v ptujem jeziku učiti; ta uk ne pripelje drugam, kakor do pogube premoženja, zdravja in kreposti. Tako izučena gospoda, plane po imovini priprostega kmeta, kamo smo po tej poti prišli, bi vam najložje doli pri nas s perstom pokazal. Najvišja gospoda napreduje še v družih znanostih, kakor: žemskemu spolu se prikupiti, in ga najhitreje v nesrečo pahniti; ljudstvo zaničevati, jo za najslabeja sredstva oporabljevati, itd.“

„Hvaležna bodita, da prideta v našo deželo, v kraj, kjer se moreta z delom preživiti!“

S tem majhnim tolažilom jih starašina spusti. Odslej zanaprej nista več pastirja, vzemo ju na polje. Tu se učita orati, kopati, kar jima je na zdravje. Kakor pri nas imajo tudi tamo na jesen, ko je že vse v shrambe spravljeno, posebne veselice. Pri teh veselicah se prepričata o treznosti, o človeški zavesti pri jedi in pijači.

„Veš Matej,“ se pohvali pozneje Jože, „tako smo se dobro imeli, da nikoli tacega! Plesal sem z vsako deklico, s katero sem le htel!“

„Ja, verujem; tudi ti nobena ne zameri, če ne plešeš ž njo, ali če vedno le z eno.“

„Kake komedije smo pa včasih doli pri nas imeli! Med plesom so se nastavile, kakor grenadirji in éakale plesalcev, kakor mačka na miš. Si jo pa na ples pozval, no, ti je obraz pokazala, kakor bi jo s trepentinom pod nosom pomazal.“

„In pri plesu sem jo moral zraven sebe nositi, kakor suho vejo!“

„Se še spomniš, ko se jaz cel teden nisem smel na dan prikazati, ker sem z gospodično plesal, kateri nisem bil preje predstavljen?“

„O, še, še; peklenško bi te bil Hlastačev premlatil, če bi te bil v roke dobil!“

Opravilo nanese, da mora Jože ono vas zapustiti; Matej se vkarja prav pridno z vsemi posli, prikupi se starašini, da ga k sebi vzeme in mu zasluženost prednost da. Pogovarjata se o razmerah družinskega življenja, potrebnih preuredbah, o izreji, itd.

„Najviši nauk nam je: poljedelstvo, živinoreja in rokodelstvo; slabega duha ne gonijo raznoverstne učenosti do propada.“

Matej pozve, od kod se včasih tudi k njim kak pregrešek v družinskem življenju vgnesti in kako se z poboljšanjem ter vničanjem ravna.

„Se tu ali tam se slabim vedenjem, pohujšljivim obnašanjem v družinskih zadevah pogubljeni nasledki prikažejo, se med ženskim spolom grešnik išče in pri tem spolu postave zopet uveljavajo; kajti, ta spol ima vedno priložnost, blag obstanek v družini ohraniti, ali ga razrušiti.“

Res je, in jako žalostno, da nam ženstvo vence vije in razpleta! To se pak osobito le tam uveljava, kjer možki pozabi svoje naloge; ženska zaplete z lahimi, nestanovitnimi zanjkami samo nekrepostnega, neznačajnega možkega! le poslužneži ženskega spola razrivajo temelj človečanstva!

„In naše vojaštvo, starašina, kako sodite to?“

„Kaj je to, vojaštvo?“

„So mladi, krepki možki, v tem poslu, da ljudstvo po volji enega sučejo.“

„In kako to?“

„Z orožjem, in to je železo ter črni prah, zmogel terdo skalo razrušiti.“

„S tacimi sredstvi se pri vas mir ohranjuje?“
 Pri mojej veri, niste vsi v deržavi ljudje!?“

„Ne, eni so lovci, drugi smo divje zveri, lovcem za igračo in kratek čas!“

„Bodite risi, levi; učite vaše lovce strahoma loviti, u tmuni se prikazevati na lov!“

Človeku se vse pristudi, kar mu je nekedaj najdražje bilo; eni v tem napredek našega rodu vidijo, drugi pravijo, da je to velika nodloga.

Matej že dolgo ni Jožeta videl, kateremu bi svoje nadloge potožil; naveliča se enomernega življenja, nima nikoga svoje verste. Vsega ima v obilnosti, le duševne hrane, ki ima telo v oblasti, mu primanjkuje; omamljen nezadovoljan postopa, kar je v ondašnjem kraju neprilično, tamo prebivalci delajo in počivajo.

„Povej, Gorlu, starašini, da grem za svojim prijateljem!“ naročuje Matej.

Stara navada je, da se ljudem, v tem ali onim planetu rojenim, tudi znamke tega ali onega planeta pripisujejo. Koliko večja razlika se mora človeka polastiti, ako je osebno v onem planetu, v luni, koje sprememba se za mnogoverstno spreminjanje lju-

bezni značuje. Zraven tega si Matej še študentovskega nemirnega življenja ni izbrusil, zato sili iz kraja.

„Preč si se namenil, zapustiti nas hočeš?“ poprašuje osupnen starašina Mateja; „slobodno ti je, pri nas vlada prepričanje vsacega posebej, vsak si išče sreče tam, kjer si jo upa najti. Tu imaš popotni list, tu imaš vodilo, obderži si to-le pisanje; prideš morebiti med ljudi, ki se ne ravnajo po njem glej, da mu pridobiš veljavo, kakoršno ima!“

Matej vzeme listič, ga spravi in odide.

„Kam pa sedaj? da bi vsaj vedel, kje se na kraj lune pride, poskočil bi naravnost na zemljo!“

Veliko že vemo o luni: kedaj v njej drevje ozeleneva, kolikè visokosti so planine, tega še ni Matej najdel, kje bi še z lune na zemljo prišlo! — naposled pozve, kam se je Jože obernil, proti zapadu.

V.

Serce je gospodar bogatašev in revežev, učenjakov kakor priprostega; kedor želi vse narode zediniti, mora na svetu eno serce vstvariti. No, to serce mora biti jako veliko, zarad velikosti moralo bi se v predale razdeliti, kar bi bilo toliko, kakor serce ljubice, ki na perste ljubčke šteje, pa le nikjer nobenega nima.

Jože najde, zapustivši prvo naselišče, prijeten kraj, kjer bivajo pošteni ljudje in lepe dekleta. To mu opleni serce, opleni celo njegovo početje. S človeškim poželenjem se ne da gospodariti, še slabeje, kakor se gospodari v Austriji. Kamo je Jožeta to pripeljalo, malo pozneje slišimo.

„Dober človek, ni v vašem kraji pred nekoliko tedni ptujec ostal,“ praša Matej, „dolzih, kuštravih las, suhega, črnkastega obraza in špičastega nosa?“

„Da, ostal je k svoji nesreči in celega kraja!“

„Kako to mislite, prijatelj?“

„Ta moderjan, mu ne morem drugače reči, zahteva, da se mora v vasi velika reforma vpeljati. Taista reforma mora vrediti:

Družinsko razmerje; ni mu vstreženo, da cela družina enega praočeta skup živi; a, kakor pravi, naj krepkeji morajo stran, v druge kraje, da se kaj novega pri ptujcih priuče in s tem domovino oblagre. Kar o zakonu uči, je toliko, kolikor: ženo si kupi! V postavodajnih zadevah, nam je cele kore pregreškov nešmenjenih naštel, kateri so, kar pravi, med vsakim narodom vcepljeni. Uči nas misliti, govoriti, delati! Prebivalce vreduje na toliko razredov, da večina dobro živi, ostali morajo neutrudno delati!“

„Pa kje je sedaj, je še pri vas?“

„O, smo mu pot pokazali; danas zjutra je odšel. Ga hočete doiti, morate proti zapadu.“

Jože se je zmotil, hoteč svojo kulturo v luni posejati in si sad nabirati. Povsod niso božje, s pametjo in prosto voljo obdarjene stvari tako ozvojnene, kakor pri nas! Mi si pustimo pod nosom se skerhano britvijo berke puliti, v radost in posmeh brivca, videčega, kako nam solze iz očes curljajo!

Matej se na večer vstavi, prosi prenočišča v bližnji hiši. Perva skerb mu je, po Jožetu pozvedeti. Tu ga najde; ni ga ravno v hiši, a prosil je tak ptujec za postelj in ravnokar doli v dolino odšel k studentu. Matej jo kar k njemu pobriše.

„Vaša svitlost, gospod reformator, pohvalo in veliko redov vam prinesem od vaših hlapcev in dekel, katere ste pred kratkim želeli, po višem navdušenju, v svoj hlev vgnati! — Kaj pa privodi delaš, čistiš samega sebe, ali svet?“

„A, srajco moram splakniti, da smem med ljudstvo. Se vendar še enkrat vidiva!“

„Ja, ja, tako naj bi vsak ptuj kerševalec in pridigar preperal svoja možgana, predno se poda k svojemu poslu!“

„Molči, brate; družega nisem imel opraviti, saj veš, da človek težko molči, sosebno učen. Že imaš postelj, Matej?“

„Kaj imava za večerjo, Jože?“

„Kar imado dobri ljudje. Gospodinjo sem videl krompir pripravljati, morebiti naleti naju kater.“

Prideta v hišo; Jože razgerne oprano srajco po peči, in se vsedeta k njej.

„Ti nič po glavi ne blodi, kako luno zapustiva, Jože?“

„Čakaj, da se ljudje zbero, poprašava, kako se prva dežela na zapadni strani imenuje.“

„Kaj ti to pomaga!“

„No, kaj čeva za voznika prašati, ki naju bi na zemljo peljal, kako si terčen!“

Cela hiša se zbirā k jedi; popotnika se žalostno pogledujeta pri peči, misleča; ali jim bode kaj ostalo, ali nič. Ljudje povsod vedo, da je želodec huda reč, ako jej ni vstreženo, pokliče ju gospodar k večerji; tudi v tem so nam lunini prebivalci lep izgled.

„Le zajemita z nami; potom vama pa Rotija na svisli pokaže, v slamo.“

Pri imenu „Rotija“ se spogledata. Kaj zlodja! so že v luni Slovenci, to ime je naše?! Pol manj jesta, toliko jima to ime izda; to ju spodbode poprašati, za kar sta se malo preje namenila.

„Najpreje prideta v Bukovino, in to je sosedna dežela ogerske krone.“

Kakor bi ju pod rebro sunil, poskočita splašena; spregovoriti nobeden neče, zakaj, vemo.

„Prosim, pustite mojo srajco na peči do zjutra!“

beblja Jože. — Kakor sta nerada verjela, da sta prišla v luno, osobito Matej, tako nerada pravo verujeta.

„Malo previsoko sva mislila, Matej; saj res ni mogoče v tako kratkem času do lune priti!“

„Kaj čas, za to ne veva, koliko ga je ravno prešlo, a življenje v luni, to mi ni šlo naravno!“

„To je dobro, da si molčal pri mizi o najnem potovanji. Saperment, kaj bi bi li rekli, če bi jim začela o luni pripovedovati!“

„Pozaperli bi naju, in veliki sodnji izročili!“

„Prav res, kakor tiste, ki priznajo svoj slovenski rod in to priznanje z „Živijo“ priterde! Le to me veseli, da ni treba lune na zemljo skakati.“

Kakor sanjač, se komaj iz sanj prebudeč, o svojih nesrečnih dogodjajih vesel in tužen premišljuje, in zopet oči k novemu sanjarskemu življenji zatisne, tako Jože in Matej.

Zjutra se otreseta slame, se zahvalita gospodinji za večerjo in prenočišče, ter odideta.

„Sedaj pa domu, Matej! čez — koliko let že nisva bila doma?“

„Kako ti morem to razložiti, ker nisva nikdar,

„jagnjeta“ jedla, od kar naju ni doma. Po svojih močeh sodim kakih dvajset let.“

„Tako more biti ja.“

Morebiti koga zanimiva popotovanje dveh zastarelih, ubožnih dijakov? Naj ne želi veliko zvedeti! Toliko sta si prislužila, da jima ne treba bosima, polgolima hoditi. Že takrat je bila navada, da so si študentje pri fajmoštrih potrebnega živeža poiskavali in ga tudi dobivali; brez krajcarja se popotuje, če je človek le toliko ponižen, da moledva; prevzetnega tudi ne terpe, če je še tako denaren.

„Lej Jože, sedaj-le hodiva po zemlji „velicega naroda“ madjarskega; ta nas če še v kozji rog vgnati, vse Jugoslovane!“

„Mora si preje kanale skopati, po katerih nesnaga v morje odteče, potem naj nas še le obiskuje!“

„No, kako se nam dopada, mu že povemo, kadar na to pride!“

„In on nam, kadar mu krinko z mastnega obraza potegnemo.“

„V Zagreb se morava malo ozreti, predno se podava domu, kaj ne, Matej?“

„V serce Jugoslovanske, greh, če bi ne!“

Vsaka hvala je kolikor že napeta, t. j. več hvali, kakor je treba; tako se o mestih govori z velikan-skimi, nedosegljivimi izrazi, ko se človek prepričuje, sprevidi, da so navadne besede čez in čez dostojne.

„Matej, čez nekoliko dni bode še kaj v Hervat-skej; glej, ljudje se čutijo!“

„E, tako je, nismo še doma, Jože, na lastnem pragu ne smeš terditi: pod svojo streho sem! Ne slišiš krasnega spola nemški kramljati?“

„To je že znamenje duševnega robstva, res je; pomisli pa, da se te-le veterнице tega jezika iz po-sebnih vzrokov poslužujejo, nemški govore same l....“

Necega jutra pobereta palici in hajdi, na Slo-vensko. Kako lepo ime, pa nam še kaže roge!

„Jože, priložnost imaš lepo, se sedaj pri nas umnega prenovavca skazati. Kje pričneš?“

„Le naprej, naprej, ne veš, da mora prižnica sredi cerkve stati, v Ljubljano jo mahniva!“

Matej se spomni lista, ki ga je dobil pri slovesu od starašine. Ni priporočilo za kacega bogatina, pri katerem bi se popotnik k mizi vsedel, ni dolga pri-diga, kakoršno daje mati od dama odhajajočemu

sinu; a izrek je, na katerem ima pravo svojo veljavo: „Svoje k svojim.“

„Starček te je s to popotnico domu stiral, Matej, me razumiš; naravnost ti ni htel reči: zgubi se! pa, nerad te je vidil, kakor mene, zato se je naju z lepo odkrižal.“

„Ti si bedak, Jože! res ne spoznaš velicega pomena tega izreka?“

„Tiho! poglej, tamo-le gre čuvaj narodnega miru, mi drugokrat razložiš, rad te poslušam. Komaj sva iz ječe prišla, pa sva zopet zaperta, če se količkaj slobodno ozreva!“

Noč je, ko prideta v Ljubljano. Počitka nogom, zavžitka želodcu si najprej poiščeta; Ljubljana ima še vedno v preddvajsetletno lice.

„Kje si odbijem blato s čevelj, Matej, groša nimam?“

„V Ljubljani ti ne zamerijo za blato, gnoj se meče na blato!“

Zaspita, kakor trudno dete v naročji skerbne matere. Saj tudi ona v naročji, ja, vsercu matere Slovenije počivata tako dolgo zgubljeni sina. Na jutro se zbudita, ne prav kmalo, ni teržen den, da bi ju vozniki dramili.

„Jože, danes bode deževno, velik piš je vzunaj.“

„A, neka gospodična je šla mimo, ne boj se!“

„Kamo jo najpervo rineva, pod Tivoli, gori je dober studenec.“

K domačim ljudem, v Čitalnico se morava oglašiti; tamo najboljše zveva sedanje stališe najine domovine.“

Spočita sta, to jima pri iskanji Čitalnice veliko pomore, kajti, do desetih še ne vesta, je-li v Ljubljani še Čitalnica, ali je ni več. Bog ve, kolikokrat sta tisto ulico premerila, ker pa napis Čitalničen ni za Slovence, a le za Nemce, se ne vkarjata še s posebnimi posveti. Še le, ko v „zvezdi“ gospod gospoda nagovori: „Gemer in die Čitalnica?“ se tudi Jože in Matej za njima podasta; in res, gredo pod napisom: Čitalnica Restauration!

„Schaffen?“

„Kaj, ovce sva midva? pasla sva jih, to je gola resnica, a pri tem sva ostala človeka!“ se opravičuje Jože.

„Pijače in jedi!“ veli Matej.

„To ti je junak, še več kot ovca!“

„Čuj Jože, ne serdi se, poslušaj tamo-le gospode,

vsi po kerčmarjevem govore; on že ve, kaj dela. Bi slovenski ogovarjal, še enega gosta nima!“

„Veseli me, Matej, tje iti in prvemu svetovati, naj se za nos prime in sam sebe popraša: kedo sem?“

In tako naprej, plačata ter gresta.

„Ne rečem dvakrat, Matej, da sva se zmotila, midva nisva v Ljubljani. Ozri se no, ni prav nič domačega, še les se je izneveril, vse nemški in nemški!“

„Le nikar ne dvomi, da zopet v luno ne prideva; ne sodi po vnanjem!“

„Joj mene, saj sva bila v najnoternem, pa pojdiva še kam!“

„To je napredek, moj dragi; kako da si vse ideje reform pozabil!“

„Ha, ha, ha, kako so mi uni ljudje tam pot pomedli; šentaj, to so ti značajni možaki! nisem vedel, grem naprej, ali nazaj.“

Dokler še ni poldne, gresta jamo ogledat, kamor se Ljubljanski gnoj izvožava in smetje meče, precej lep prostorček je; pravijo pa, da ga morajo malo razširiti. Veliko srečo!

Popoldan gresta v Šiško, na večer v Ljubljano nazaj, v „zvezdo“.

„Jože, če bi te kedo baral za kraj, kjer bi se več jezikov govorilo, mu ne svetuj Ljubljane, tu še enega pozabi!“

„Veš, ne morem razločiti, govore ljudje kočevski ali latovski jezik, vse je navskriž.“

„Bodi si latovski, bodi si preklasti, tega ljudje ne vedo: variatio delectat!“

„Ne latinski, ne, saj se več tu ne šolaš, tega še tukajšni študentje ne umejo: če tim češ kaj zabavljati, le nemški vreži; ne slišiš, da vsi nemški lomijo?“

„Buzakluna, stopiva malo za to-le gospodično; lej jo, kako je gosposka, vsa v svili, komaj jo nosi!“

„Brate, ni varno, doboš od katere strani klofuto!“

„Pojdi, pojdi, jih ne vidiš, sami mlečniki za njo kobacijo.“

Malo iz nagajivosti, malo iz radovednosti, res stopita za njo. Prah jima ne smeti očes, ker je bil že tisti večer stokrat razvejen.

„Nekaj jej je iz žepa padlo; robec je,“ šepne Jože Mateju, „ravnokar se je vsekovala vanjga.“

Jože hlastne po odpadlej belini, pa joj: popir!

„Nedolžnost, zgubljena je! — — Beračija, ne mešajva se med njo, naju gotovo pozneje doide!“

„Jože, kakor se bere, je danas v gledišči slovenska predstava, te veseli?“

„Ne odlašajva!“

Po vsej pravici, človeka veseli v večej družbi svoj materin jezik govoriti, jezik, ki je že zdavnej tako rekoč le svinskim pastirjem domač. Pred igro svira godba ptuje kompozicije.

„Jože, ti je znana igra?“

„Prav nič; besede so mi znane.“

„Kaj so se v tem času, od kar naju ni bilo med Slovenci, tako spremenile šege, celo obnašanje, notranja narava naših nekdanjih značajnih zemljakov?“

„Sodiš po tej-le igri, moraš priznati; tako pri nas mačke v vreči kupujejo! Pa kaj to, da le živimo pri svojem ‚kšeftu‘.“

„Idiva ven, mene že bode!“

„In mene suje; kam se oberneva?“

„V najboljšo kerčmo, bi dejal, poišiva kaj novega!“

V gostilni ni prazno; vradniki sede z ženami, vsak po dve ali tri blede hčere se sabo in še druge

„Ena je na pokopališči kosti poberala, druga pa cunje nabira, zraven tega tudi —“

„Vsak človek mora nekaj biti,“ se glasi prigovor. Zlatica, nekdanja gosposka, bogata gospodična, tako tudi Lidica, ste si v ljubezni toliko pripomogli, da ste gori omenjenega posla; Sladica, priprosta kmetska deklica nekdanja, mora tudi nekaj biti: policajeva žena!

